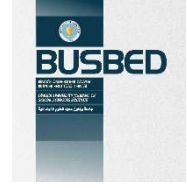

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 10.05.2023
Kabul Tarihi : 19.09.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295090>

II. VİYANA KUŞATMASI SONRASI BUHRAN YILLARINDA ANADOLU'DAKİ EŞKIYALIK HAREKETLERİ (1683-1699)*

Yaşar UĞURLU¹

ÖZ

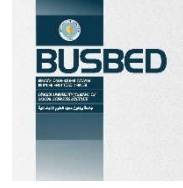
XVII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal alanlarda önemli kırılmaların, değişim ve dönüşümlerin yaşandığı kritik bir dönemdir. Bu yüzyılın sonlarında gerçekleşen başarısız Viyana Kuşatması (1683) ve sonrasında yaşanan 16 yıllık savaş döneminin ardından imzalanan Karlofça Antlaşması (1699) ise Osmanlı Devleti için tarihi bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti, bu antlaşma ile ilk kez büyük miktarda toprak kaybetmiş ve sarsıntılı bir sürece girmiştir. Bu dönem (1683-1699) ile ilgili olarak siyasi, askerî, lojistik gibi konular üzerine birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu savaş döneminin Osmanlı sosyal hayatı üzerindeki etkileri konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Osmanlı Tarihinde buhran yılları ya da felaket seneleri olarak ifade edilen dönemde meydana gelen Osmanlı sosyal hayatının en önemli meselelerinden biri olan eşkıyalık olayları incelenmiştir. Araştırmada dönemin ana kaynakları taranarak tespit edilen belgeler, içerik analizi yöntemi ile istatistiksel veri haline getirilmiştir. Bu veriler daha sonra tablolara dönüştürülmüş, görsel unsurlarla desteklenen bir metin inşa edilerek eşkıyalık olayları ve bu olayların etkileri somut bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Viyana Bozgun Yılları, Eşkîya, Levent-Sekban, Yağma.

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde yürütülen doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

¹ Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, yugurlu@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5776-2917>

Article Type : Research Article
Date Received : 10.05.2023
Date Accepted : 19.09.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295090>

BANDITRY MOVEMENTS IN ANATOLIA DURING THE DEPRESSION AFTER THE SIEGE OF VIENNA II (1683-1699)*

Yaşar UĞURLU¹

ABSTRACT

The 17th century marks a crucial period in the history of the Ottoman Empire, characterized by significant disruptions, changes, and transformations in political, military, economic, and social spheres. The unsuccessful Siege of Vienna in 1683, occurring towards the end of this century, and the subsequent signing of the Treaty of Karlowitz in 1699, following a 16-year war period, represent a historical turning point for the Ottoman Empire. The empire experienced substantial territorial losses through this treaty for the first time, plunging it into an uncertain era. While extensive research has been conducted on the political, military, and logistical aspects of this period (1683-1699), there has been a shortage of studies examining the impact of this war period on Ottoman social life. This study focuses on banditry incidents, which are of paramount importance in Ottoman social life and occurred during times of depression or calamity in Ottoman history. Through an analysis of primary sources from the period, the researchers gathered documentary evidence and applied content analysis to transform it into statistical data. These data were then organized into tables, and a text supported by visual elements was crafted to present a comprehensive understanding of the banditry incidents and their repercussions in a tangible manner.

Keywords: Ottoman State, Years of Viennese Defeat, Bandit, Levent-Sekban, Looting.

* This study is derived from the doctoral thesis conducted at Marmara University Institute of Turkic Studies.

¹ Lecturer, Bingöl University, Vocational School of Technical Sciences, yugurlu@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5776-2917>

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık faaliyetinde bulunanlar genellikle şakî ve eşkıya sözcükleri ile tarif edilmiştir. Bahtsız, fenâ hareketli, haylaz, habîs, haydut, dağ hırsızı, yol kesen anlamlarına gelen “şakî” sözcüğü Arapça bir sıfat olan şekavetten türemiştir. Eşkîya sözcüğü ise şakî sözcüğünün çoğul halidir. Osmanlı dönemine ait belgelerde, soygun yaparak, halkın can ve malına kasteden kişiler için eşkıya, şakî, suhte eşkıyası, haramî, ehl-i fesad gibi sıfatlar kullanıldığı gibi haydut, celâli, eşirrâ, haramzâde, türedi sıfatları da eşkıya sıfatına karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır (Bardakoğlu, XII, 1995, s.463; Devellioğlu, 1998, s.238). Eşkîyalık yaygın bir ifadeyle; “zor kullanarak kişilerin mallarına el koyma, hayatlarına kastetme, onlara maddi ve manevi zarar verme ve bu işi özel bir teşkilat hâline getirme eğilimine denir. Bu işleyişe bozuk siyasi ve ekonomik şartların hüküm sürdüğü yerlerde oldukça sık rastlanır.” (İlgüler, XII, 1995, s.467). Eşkîyalığa yönelik kullanılan tanım ve kelimelerle topluma veya devlete karşı işlenen suçun yanı sıra idari ve sosyal yaşam üzerinde büyük etkiye sahip bir insan tipi de tarif edilmeye çalışılmıştır.

Klasik İslam kaynaklarında eşkıyalık suçu, yol kesen yani “kâtü't-tarik” anlamına gelen "hırâbe" terimi ile ifade edilir. Allah ve Resulüne karşı savaşanları ifade etmek için de Kuran-ı Kerim'de hırâbe terimi kullanılır. Ancak burada hırâbe mecazi bir anlam ifade eder ve asıl olarak İslam toplumunun huzur ve güvenliği için koyduğu şeriata karşı gelmek anlamına gelir. Ayrıca eşkıyalık suçu, bazı İslam hukukçuları tarafından "es-Serikatü'l-Kübrâ" yani "büyük hırsızlık" olarak da adlandırılmıştır. Ancak burada da mecazi bir anlam söz konusudur. Çünkü hırsızlık başkasına ait bir malı gizlice almakken, eşkıyalıkta mal zor kullanarak devletin güvenlik güçlerinden gizli bir şekilde ele geçirilir. Bu nedenle klasik fıkıh kitaplarında, bu suçu hırsızlık suçundan ayırmak için es-Serikatü'l-Kübrâ yani büyük hırsızlık terimi kullanılmıştır (Uysal, II, 2015, s.351; Bilmen, III, s.295; Avcı, 2004, s.311).

Eşkîyalık suçu, insanların hayatına, malına ve namusuna kast etmek ve yolları keserek yol güvenliğini tehdit etmek ve kamu düzenini bozmak gibi eylemleri içermesi bakımından hem bireysel hem de kamu hukukunu ihlal eden bir suçtur. Bu nedenle, İslam hukukunda en büyük suçlardan biri olarak kabul edilmiş ve Kuran-ı Kerim'de bu suç için öngörülen ceza açıkça belirtilmiştir:

Allah ve Resul'üne karşı savaşanların ve yeryüzünde düzeni bozmaya çalışanların cezası; öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki rezilliktir. Ahirette de onlar için büyük bir azap vardır. (Kuran, el-Mâide, 5/33).

Ayette geçen ifadelerle bakıldığında eşkıyalık suçu için; öldürülme, asılma, el ve ayakların çapraz kesilmesi ve son olarak da sürgün cezası öngörülmektedir. Ayette geçen bu ceza türlerinin ağırlık derecelerinin de birbirinden farklı olduğu görülmektedir. İslam hukukçuları da söz konusu suçta ceza türlerinin hangi fiillere karşılık verilmesi gerektiği hususunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Ayette geçen “veya” bağlacıyla suç ve ceza arasında bir dengenin, cezalar arasında bir tertibin söz konusu olduğunu ifade edenler Hanefî, Şafîi ve Hanbelî mezhebine bağlı fakihlerdir. Bu tertibe göre cezayı tatbik edecek otorite; suçluya, suçun ağırlığıyla orantılı olarak ve bu sıralamayı esas alarak ceza vermelidir. Ancak Maliki mezhebi fakihlerine göre ise ayette geçen cezalar ve bunları birbirine bağlayan “veya” bağlacı tertibi ifade için değildir. Onlara göre “veya” bağlacı muhayyerlik ifade etmektedir. Yani suçun ağırlığına bakılmaksızın cezayı tatbik edecek otorite, toplumsal maslahatı esas alarak ayette geçen temel cezalarda bir değişiklik yapmamak şartıyla uygun gördüğü herhangi bir cezayı verebilir (Polat, 2015, s.133; Ak, 2016, s.16; Esen, 2004, s.139-166).

Hukuki açıdan bir suçun eşkıyalık suçu olup olmadığının belirlenmesi oldukça önemlidir. İslam hukukuna göre, eşkıyalık suçu için öngörülen had cezasının uygulanabilmesi de bu şartların oluşmasına bağlıdır. Zira had cezalarının unsurlarında herhangi bir eksiklik veya suçun ispatında oluşabilecek herhangi bir şüphe bu cezanın düşmesi demektir. Buna göre; suçlu, suç aleti, suçun işlenme şekli ve suçun işlendiği yer ve zaman, suç mağduru ve suç teşkil eden fiille ilgili olarak zikredilen bu şartların teşekkül etmesi gerekir. Bu şekilde hangi eylemlerin eşkıyalık suçu kapsamına girdiği belirlenerek suçta kanunilik ilkesi korunmaya çalışılmıştır (Bardakoğlu, XII, 1995, s.463).

Bu durumdan hareketle İslam hukukçuları, ayette belirtilen bu cezaların hangi fiillere karşılık ne suretle tatbik edileceğini yani eşkıyalık suçu sayılan fiilleri belirlemeye çalışmışlardır. Bu maksatla hukukçular eşkıyalık sayılan fiilleri;

- 1- Eşkîyanın hem adam öldürmesi hem de mal çalması,
- 2- Eşkîyanın sadece adam öldürmesi,
- 3- Eşkîyanın sadece mal alması,
- 4- Eşkîyanın adam öldürmeden ve mal almadan sadece korku salması şeklinde dört kategoriye ayırmışlardır.

Maliki mezhebi dışındaki diğer mezhep imamları aynı fiiller için benzer cezalar verilmesi gerektiğine hükmetmişlerdir (Esen, 2004, s.147-150). Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezhebi imamlarına göre; eşkıya, hem adam öldürmüş hem de mal almış ise asılır ve öldürülür. Sadece adam öldürmüş ise öldürülür. Sadece mal almış ise el ve ayakları çaprazlama kesilir. Adam öldürmemiş mal da almamış ise sürgün veya hapsedilir. Malikilere göre; devlet başkanı, eşkıya herhangi bir suç işlemese de kamu güvenliğini tehdit ettiği için suçun niteliğine bakmaksızın dilediği cezayı verebilir ya da toplumsal maslahat gereği ceza vermeyip af da edebilir (Bilmen, III, 1999, s.299).

Eşkîyanın sadece mal çaldığı durumlarda ise sağ el ve sol ayağının çaprazlama kesilme cezası verildiği belirtilmişti. Bu cezada; failin sağ elinin kesilmesi, suçlu haksız kazanç sağladığı için, sol ayağın kesilmesi de yol emniyetini tehlikeye attığı için tatbik edilmekteydi. Yine eşkıya için söz konusu cezalardan sürgün cezasının verilmesi de eşkıyanın şan ve şöreti bulunduğu yerden def edilerek güvenliğin sağlanması, ayrıca hem suçlunun hem de suçun unutturulması maksadıyla verilmekteydi (Bilmen, III, 1999, s.290-291).

Sürgün cezasının nasıl olacağına dair hukukçular arasında farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Hanefilere göre sürgünden maksat hapistir. Ve hapsin müddeti de suçlunun tövbe etmesine kadar, belgelerde geçen ifade ile ıslah-ı nefis edene kadardır. Şafiler ve Hanbelilere göre ise suçlu, suçundan tam anlamıyla tövbe edene kadar sürekli başka yerlere sürgün edilir. Malikilere göre ise suçluyu başka beldeye gönderip ikamet yerini kayıt altına alarak sınırlandırmaktan ibarettir (Okan, 2010, s.67-69).

Hülasa, eşkıyalık suçu hem kamu hukukuna hem fertlerin hukukuna karşı işlenmiş, içinde birçok suç unsurunu barındıran büyük suçlardan biridir. Ve bu suç için öngörülen ceza had cezasıdır. Had cezasının tahakkuk edebilmesi için de bir takım şartların yerine gelmesi gerekmektedir. Eşkîyalık fiilinin herhangi bir aşamasında eksiklik veya şüphe bulunmaması gerekir. Oluşabilecek herhangi bir eksiklik veya şüphe had cezasının düşmesine sebep olurdu. Had cezası verilemeyen eşkıyalık suçu da ta'zir cezasını gerektirirdi.

2. Osmanlı'da Eşkîyalık Yapanların Tipolojisi

2.1. Reaya

Osmanlı Devleti'nde suçu işleyenlerin tipolojisine bakıldığında toplumun farklı kesimlerinden insanların yer aldığı görülür. Dolayısıyla ilk olarak, toplumun en geniş kesimini oluşturan reaya eşkıyalığından bahsetmek gerekir. Ancak daha öncesinde bir konuyu kısaca değinmek gerekir. Eşkîyalık eylemleri, genellikle ya karizmatik lider ya da devlet görevlilerinin zulümleri ekseninde ele alınmıştır. Bazen de eşkıyalık olayları, hukuki ve sosyal bir vaka olma yönü göz ardı edilerek siyasi bir eylem olarak yorumlanıp bağlamından kopararak bir başkaldırı, sınıf çatışması, toplumsal hareket veya devrim olarak değerlendirilmiştir. Bundan dolayı da sıradan reaya eşkıyalıkları üzerinde pek fazla durulmamıştır. Ancak eşkıyalık eylemleri bu bakış açısına göre değerlendirildiğinde önemli bir hususun gözden kaçırıldığı görülmektedir. Zira eşkıyalık eylemleri, bir haksızlığa veya mevcut düzenin aksaklıklarına karşı devleti idare edenlere yönelik bir başkaldırı olarak değil de yine kendileri gibi aynı sosyal sınıfa mensup ve aynı sosyal çevreyi paylaşan bireylerin, birbirlerine yönelik eylemler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yani toplumsal olarak aynı sınıftan gelen insanlar, yine kendileri gibi sıradan insanlara karşı bir haksızlık veya kamusal düzeni hedef alan eylemler olarak bu suçu işlemişlerdir. Nitekim 1683-1699 yılları arasında en fazla eşkıyalık olayı reaya tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kuşkusuz, büyük grupların ya da nüfuzlu kimselerin gerçekleştirdiği eylemler daha yıkıcıydı. Fakat eşkıyalık eylemleri her zaman bu türden olaylar olmayabiliyordu. Çünkü böyle gruplar, her zaman ve her yerde eylem yapma imkânı bulamıyordu. Zira eyleme geçecekleri zaman birilerinin görüp kolluk kuvvetlerine haber vererek kendilerini engellemesi mümkündü. Ayrıca büyük grupların, her zaman rahat hareket edip her yerde saklanmaları da çok kolay değildi. Bundan dolayı büyük eşkıya grupları, tabir yerindeyse vur kaç taktiği ile kendilerine yetecek mal ve erzakı temin ettikten sonra ortadan kayboluyordu. Reaya eşkıyalığı ise büyük gruplar halinde ve ses getirici eylemler olarak değil, daha küçük fakat sık gerçekleşen eylemler olarak yekûnda ciddi hasarlara neden oluyordu. Belki de insanlar için gündelik hayatta bir arada yaşadığı biri tarafından herhangi bir anda ve yerde bu suça maruz kalma ihtimalinin varlığı daha trajik bir durumdu.

Bu kısa açıklamadan sonra incelenen dönemde meydana gelen olaylardan bazı örnekler verilerek, daha sonra belgelerden elde edilen veriler kullanılarak reaya eşkıyalığının etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Reaya eşkıyalığıyla ilgili ilk örnek olay, 8 Ekim 1685 tarihli bir belgeye konu olup eşkıyalık eylemi sonrası gerçekleşen cinayetin ayrıntılarını içermesi bakımından diğer belgelerde pek rastlanmayan türden ayrıntılar içermektedir. Bu olayda 15 kişilik silahlı eşkıya grubu, Ankara'nın Helvacı Mahallesi'nde Halil Beşe'nin evini basmıştı. Eşkîyalar, sokak kapısını kırarak girdikleri evde hane halkının üzerine yürümüşlerdi. Evin reisi Halil Beşe bu esnada can havliyle sokağa fırlayarak feryat figan ederek yardım istemişti. Feryat seslerini duyan mahalle sakinlerinden Hasan bin Abdullah, Ahmet bin Veli ve Hasan Beşe adlı kişiler yardım etmek için olay yerine gittiklerinde eşkıyaların açtığı ateş sonucunda Hasan gözünden vurularak olay yerinde ölmüştü. Ayrıca yine açılan

ateş sonucunda Ahmet boğazının altından, Hasan Beşe ise sol omuzundan vurularak yaralanmıştı. Olayın mahkemeye intikal etmesi üzerine mahkeme tarafından keşif için Mevlana Osman Efendi tayin olunmuştu. Osman Efendi'nin yanı sıra Ankara mütesellimi Mustafa tarafından İbrahim ve Salih Bey bu iş için görevlendirilmişti. Keşif heyeti, olay yerine gittiklerinde Hasan'ın sol gözüne isabet eden kurşun neticesinde vefat ettiği, Hasan Beşe'nin sol omuzuna isabet eden kurşunun içerde kaldığı, yine Ahmet Beşe'nin de boğazının altından giren kurşunun küreğinin altını delip dışarı çıktığı tespit edilmiştir (Ankara ŞS, 752, vr.36b).

Reaya eşkıyalığının sık görülen türlerinden biri, vergi toplamakla görevli memurlara engel olma şeklinde ortaya çıkıyordu. Bu bağlamda, Dergâh-ı mualla kapıçıbaşlarından Ömer, Kastamonu-Çankırı arasında eşkıyalık olayına müdahale etmek için giderken yaklaşık 120 kişilik başka bir başka eşkıya grubunun saldırısına uğramıştı. Eşkîyaların olay sırasında yakalanması da mümkün olmamıştı. Bundan dolayı Kastamonu sancağı mutasarrıfı Ali Paşa'ya, Ankara, Çankırı ve Kastamonu sancaklarındaki kadı ve diğer devlet görevlilerine hitaben, eşkıyaların yakalanmasına dair ferman gönderilmiştir (Ankara ŞS, 762, s.192, b.703). Diğer bir olay ise Kavak kazasına ait vergilerin toplanmasına engel olunması ile ilgilidir. Daha önce sürsat, avarız ve bedel-i beldar vergilerinin toplanması için üç defa ferman gönderilmiştir. Ancak vergi toplanamamış, bunun için bir kez daha ferman gönderildiğinde Ali oğlu Mustafa, Suhte Ali, Kozakoğlu Recep adlı kişiler yaklaşık 5-6 yüz kadar eşkıya ile birlikte vergiyi toplamak için gelen görevlinin yolunu İrmak adlı mevkide kesip 18 kişiyi öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Samsun kazasının ileri gelenleri durumu mahzarla Ordu-yı hümayuna bildirmişti (MD, nr.110, s.217, h.1893).

Reaya eşkıyalığının konusu, her zaman vergilerin toplanmasına engel olmak şeklinde değil, bazen de insanlardan zorla mal ve para almak şeklinde oluyordu. Örneğin, aslen Niğdeli olan Kör Mehmet, kırk-elli eşkıya ile birlikte Kayseri'nin Yahyalı kazasına gelerek reayadan zorla kırkar-ellişer kuruş almıştı. Daha önce de bu tür eylemlerden dolayı hakkında yakalanması için emirler gönderilmişse de bu mümkün olmamıştı. Bunun üzerine Kör Mehmet'in yakalanarak, Kayseri Kalesi'nde kalebent edilmesi için bir kez daha hüküm yazılmak zorunda kalınmıştı (Kayseri ŞS, nr.7850, vr.8a).

Eşkîyalar, eylemlerini bir bayram günü gerçekleştirecek kadar ileri gidebiliyorlardı. Nitekim böyle bir olay Kasım 1695'de Erzincan'da vuku bulmuştu. Erzincan kazasından 17 eşkıya Ramazan Bayramı günü, Erzincan müftüsünün evini basıp müftünün babasını öldürmüş, evdeki eşyaları da gasp etmişlerdi (MD, nr.106, s.168, h.1302).

Reaya eşkıyalığından vakıflar da zarar görüyordu. Mesela Ali, Hasan oğlu Mehmet, Şah Veli oğlu Safi ve Ahmet adlı eşkıya reisleri yanlarına 200 kadar adamı alarak Sivas'ta Köprülü Mehmet Paşa Vakfı'na bağlı köylerdeki reayayı tahrik etmek suretiyle vakfa ait gelirlerin toplanmasına mani olmuşlardı. Ayrıca vakıf mütevellisi Osman'ın evini silahla basmış, iki at ve 900 kuruşluk eşyasını almışlardı (A.DVNSŞKT.d., nr.15, s.5, h.29).

İnsanlar maruz kaldıkları eşkıyalık hadiseleri karşısında son çare olarak bizzat merkeze (İstanbul) gitmek suretiyle şikâyetle bulunuyorlardı. Bu anlamda Giresun sakinlerinden Emine Hatun maruz kaldığı eşkıyalık olayını bizzat kendisi merkeze giderek anlatmıştı. Buna göre, Pazarcık kazasından Osman Çavuş oğlu Ali, Hüseyin ve Osman adlı eşkıya elebaşları, 200 adam ile birlikte Emine Hatun'un evini basmışlardı. Eşkîyalar, Emine hatunun eşi Hüseyin'i balta ve topuz darbeleriyle yaralamışlar kendisine de fiil-i şeni (taciz) kastetmişlerdi. Hüseyin aldığı bu darbelerden üç gün sonra vefat etmişti. Bunun üzerine eşkıyalar hakkında gereğinin yapılması için eşkıya teftişine İbşir Paşa görevlendirilmiştir. Bu hususta Pazarcık kadısına da hüküm gönderilmiştir (MD, nr.110, s.225, h.1893).

Reaya eşkıyalığı ile ilgili bu örneklerden sonra şimdi incelenen belgelerden elde edilen veriler, tablo aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Buna göre, aşağıdaki Tablo 1'de 1683-1699 yılları arasında reaya eşkıyalığına dair istatistiksel veriler yer almaktadır.

Reaya eşkıyalığının nerelerde yoğun olduğuna dair Tablo 1'deki veriler incelendiğinde reaya eşkıyalığının Anadolu'nun çeşitli yerlerine birbirine yakın oranlarda yayıldığı görülmüştür. Hatta diğer eşkıya gruplarının eşkıyalık olaylarının yoğun olduğu yerlerle reayanın karıştığı olayların yoğun olduğu yerler arasında da benzer sonuçlar olduğu görülür. Aslında bu oldukça önemli bir tespittir. Zira bu eşkıyalık olaylarının incelenen dönem içerisinde neredeyse Anadolu'nun tamamına yayıldığını göstermektedir. Yani bu dönemde gerçekleşen eşkıyalık olaylarının Anadolu'nun herhangi bir bölgesinde yoğunlaşmadığı ortaya çıkmaktadır.

Reaya eşkıyalığında işlenen suç fiilleriyle ilgili olarak Tablo 1'e bakıldığında, ilk önce bir şeyi belirtmek gerekir. O da Tablo 1'de eşkıyalık ile ilgili belge sayısına göre işlenen suçlar arasında rakamsal değer açısından ciddi bir farkın olduğu görülür. Bu durum eşkıyalık suçu kapsamında aynı anda birden fazla suç fiilinin işlenebilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu izahattan sonra Tablo 1'e bakıldığında reaya eşkıyalığı kapsamında en çok mal veya eşya çalma suçu işlendiği görülür. Nitekim 127 reaya eşkıyalık olayında mal veya eşya çalınmıştır. Bunun yanı sıra 63 olayda para çalma, 30 olayda hayvan çalma olayı gerçekleşmiştir. Bütün bunlar mal çalmayla birlikte değerlendirildiğinde toplam 220 olayda mal varlığına karşı suç işlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca eşkıyalık olayları sonucunda en fazla adam öldürme fiili reaya eşkıyalığında gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Tablo 1'de görüldüğü

üzere 71 olayda adam öldürme, 48 olayda yaralama, 53 olayda cinsel saldırı olmak üzere eşkıyalık olaylarının 172'sinde insan bedenine karşı fiili saldırı suretinde suç işlenmiştir. Son olarak eşkıyalık olaylarının 104'ünde ev basma, 42'sinde yol kesme, 5'inde köy basma gibi kamu güvenliğini tehdit edici suç işlendiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda ele alınan dönem içerisinde en çok eşkıyalık suçu ve bu suç kapsamında en fazla suç fiilinin reayadan kimseler tarafından gerçekleştirildiği saptanmıştır.

Tablo 1.

1683-1699 Yılları Arasında Belge Sayısına Göre Reaya Eşkıyalığına Ait Sayısal Veriler

Suç Yeri	İşlenen Suçlar	Verilen Ceza
Ankara 14	Ev Basma 104	Kalebent 58
Antalya 13	Yaralama 48	Divana İhzar 34
Aydın 13	Cinsel Saldırı 53	Ölüm 24
Balıkesir 11	Öldürme 71	Sürgün 19
Bolu 12	Mal Alma 127	Hapis 10
Erzurum 13	Yol Kesme 42	Cezirebent 1
Gaziantep 11	İçki İçme 13	
Kayseri 13	Para Alma 63	
Maraş 13	Hayvan Alma 30	
Trabzon 15	Köy Basma 5	
Diğer İller 188		
Toplam 316	551	146

Reaya eşkıyalığına dair ifade edilmesi gereken son bir husus da eşkıyalık suçuna karışan failer hakkında verilen cezalardır. İncelenen dönem içerisinde Tablo 1'de eşkıyalık suçunun faili olan reaya hakkında verilen cezalara dair hükümlerin 58'inde kalebentlik cezası verildiği tespit edilmiştir. Sonrasında sırasıyla 24 idam, 19 sürgün, 10 hapis, 1 cezirebentlik cezası verilmesine hükmedilmiştir. Suçluların bir kısmı hakkında herhangi bir ceza belirtilmeden, onların "divana ihzar" edilmelerine karar verilmiştir.

İncelenen dönemde belgelerden tespit edildiği kadarıyla reaya eşkıyalığının odak merkezi sanılanın aksine resmî görevliler değildir. Zira reaya eşkıyalığından en çok zarar gören yine ahalinin kendisi olmuştur. Bu bakımdan eşkıyalık eylemlerini bir başkaldırı ya da daha da ileri giderek bir halk hareketi, sınıf mücadelesi veya devrim olarak görme eğilimi oldukça yanıltıcı bir çıkarım olur. Diğer yandan eşkıyalık eyleminin, hukuki ve sosyal boyutu görmezden gelinerek, dar bir bakışla ve siyasi kaygılar dâhilinde yapılan yorumlar, eşkıyalık olaylarını, belli bir guruba ve belli nitelikteki olaylara mahsus eylemler olarak görme eğilimi de eksik bir değerlendirmedir. Çünkü eşkıyalık suçunun, insana karşı yapılan en ağır suçlardan biri olma yönü görmezden gelinerek suçun, kim tarafından işlenmiş olduğuna önem atfetmek suça mahiyeti dışında bir mana yüklemek anlamına gelir ki bu da bir o kadar yanlış bir değerlendirmedir. Sonuç itibarıyla bir kısım reaya, eşkıyalık eylemlerinde aktif olarak yer almışlardır. Bu bağlamda hem devlet görevlilerine hem de ahalinin can ve malına kast ederek büyük zararlar vermişlerdir.

2.2. Aşiret ve Cemaat Mensupları

1683-1699 yılları arasında eşkıyalık eylemlerine karışan gruplar arasında aşiret ve konargöçer grupları da yer alıyordu. Aşiret ve cemaat yapıları, genellikle aynı soy ve kandan gelen bireylerin bir arada yaşadığı, dayanışma ve aidiyet duygularının yoğun olduğu yapılarıdır. Dolayısıyla bu yapılar, eşkıyalık eylemlerini daha çok grup olarak hareket etmek suretiyle gerçekleştirmişlerdir. Konargöçerlerin normal göç dönemlerinde sergiledikleri olumsuz davranışlar da buna eklenince, bu dönemde konargöçer aşiret grupları çok sayıda eşkıyalık eyleminde yer almışlardır. Bu nedenle, devlet bir cezalandırma aracı olarak iskân politikasını uygulamaya koymuş ve artan konargöçer aşiret eşkıyalıklarına engel olmak istemiştir.

Osmanlı toplumunda konar-göçerler, reaya sınıfına dâhil olsalar da yaşam tarzları açısından şehirli ve köylülerden farklı bir yapı oluşturmuşlardır (Halaçoğlu, 2003, s.110). Özellikle kuruluş yıllarında Anadolu'nun batı kesiminde yer alan Yörük adı verilen Türkmenler, hududları tam olarak belirlenemeyen yerlerde yaylak ve kışlak hayatı sürmüşlerdir. Fakat bunların yaylak ve kışlak olarak konup göç edecekleri güzergâhlar belirlenmişti. Ayrıca bu güzergâh boyunca çevreye zarar vermemeleri aksi takdirde konargöçerlikten men edilecekleri hususu kanunla belirlenmişti (Gündüz, 2015, s.32-33). Osmanlıların Balkanlar'a yapılan fetihler sonucu, Batı Anadolu'daki konargöçerler tedricen Balkanlar'da iskân edilmiştir. Bu iskân politikası, fethedilen yerlerin Türk-İslam beldeleri haline gelmesinde çok önemli bir rol oynamıştır (Barkan, 1942, s.284-353).

Osmanlı Devleti zamanla konargöçerleri sınırları belli olan bir çevrede idari ve mali bir kimliğe sahip olarak, konup göçtükleri yerin idari yapısına göre kaza veya sancak statüsü verip başlarına bir idareci tayin ederek hukuki bir nizam altına almaya çalıştı. Bu suretle konargöçerlerin yaylak-kışlak güzergâhları denetim altına alınıp tabi oldukları idari teşkilatın dışına çıkarak vergi kaçırmaları engellenecekti. Ayrıca büyük aşiret topluluklarının dağılmasını önleyerek başta payitaht olmak üzere büyük şehirler ve ordu için hayvan ve hayvansal ürünlerin tedarikinde süreklilik sağlanacaktı (Gündüz, 2015, s.34-35).

Türkmen aşiretleri, yukarıda ifade edildiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezileştirme politikasına tamamen boyun eğmediler. Bazı Türkmen konargöçerlerinin yerleşik reaya gibi kayıt altına alınmaları ve vergilendirilmeleri şeklindeki uygulamalar aynı zamanda da askeri alanda eskiye göre daha az itibar görmeleri konargöçerler ile devlet arasında bir gerilime neden oldu (Lindner, 2000, s.110-113). Özellikle Şah İsmail'in Safevi Devleti adına Anadolu'da yürüttüğü propaganda ve ordusuna katılacaklara mevki ve makam vadetmesi, Osmanlı'ya karşı bir zamandır mesafeli duran kesimlerin onun etrafında birleşmesini kolaylaştırmıştır (Ocak, 2009, s.277-280).

Konargöçerlerin ilerlemesi, hayvancılık, ekonomik ve çevresel gereksinimler ile yağmacılığa dayanıyordu. Bu anlamda daha Osmanlı'nın kuruluş yıllarında konargöçerler için vadilerdeki keçi ve koyun hayvancılığı, kış zamanı hava koşullarının ne getireceği belli olmadığı için buzlu plato tepelerine göre daha sıcak ve emniyetli bir ortam sunuyordu. Bu bakımdan otlatma fırsatlarını en azami seviyeye çıkarmak ve sürü kayıplarını asgariye indirmek amacıyla yeni mera alanları oluşturmak tarım arazilerine sızmayı icap ettiriyordu. Ayrıca yağmacılık, onların üretmediği zorunlu ihtiyaçların ya da arzu edilen malları karşılamanın en kolay ve masrafsız yolu oluyordu (Lindner, 2000, s.50).

Konargöçerlerin yaylak-kışlaklara düzenledikleri mevsimsel göç zamanında yaşanan istenmedik olaylar ve yerleşiklerden temel ihtiyaçlarını yağma şeklinde temin yoluna gitmeleri işleri içinden çıkılmaz bir hale getirirdi. Devlet, bu durumda teorik olarak yerleşik halkın yanında yer almışsa da hayvansal üretimin, başta payitaht olmak üzere ülke için hayati önem arz etmesi sebebiyle konargöçerleri bütünüyle bir kenara itmeyerek hassas bir denge kurmaya çalıştı. Kimi zaman konargöçerlerin kimi zaman da yerleşik halkın hassasiyetlerine göre tavır sergiledi. Ancak devlet, aşiret mensuplarının eşkıyalık gibi kurulu düzenin nizamını alt üst eden zararlı tavırları karşısında doğal olarak yerleşik halkın yanında yer almaktaydı. Örneğin, Türkmen ve Ekrad aşiretlerinden Rışvan, Çuha Börklü, Badıllı, Basklı, Etmeli, Şarkevi, Kara Silahlı, Barak, Dimlekli, Abalı, Hacılı, Paraklı, Yüz Koyunlu, Bayındır, Garplı cemaatlerinden bazıları kendi yaylak ve kışlaklarına kanaat etmeyerek Sivas ve Malatya'nın kazalarındaki yaylak ve kışlaklara yerleşmişlerdi. Aşiret halkı yerleştikleri bu yerlerde sessiz sedasız oturmamışlar, aksine yerel halkın tarlalarını sürüp mahsullerini alarak hayvanlarını gasp etmişlerdi. Dahası insanların canına kast edip bölgede huzur ve güvenliğin bozulmasına sebep olmuşlardı. Adeta insanlar kendi yurtlarında kimsesiz ve çaresiz olarak eşkıyanın insafına kalmış bir vaziyete düşmüşlerdi. Eşkıyaların pervasızlıkları had safhaya ulaştıkça Sivas, Eğin, Kuruçay ve Arapkir kadıları durumu mektupla merkeze bildirdiler. Durumun vahametini anlayan merkez derhal Malatya sancağı mutasarrıfı olan Polat Mehmet'i meselenin halli için görevlendirdi. Ayrıca Maraş mütesellimi, Malatya voyvodası, mîr-i aşiret Rışvanoğlu Halil ile Malatya, Eğin, Arapkir ve Divriği sancaklarından; Darende, Besni, Hısn-ı Mansur kazalarından sefere memur olan askerlerin haricinde savaşılabilecek ve silah kullanabilen "il erleri" eşkıya ile mücadelede Polat Mehmet'in yanında yer alacaklardı. Eşkıya ile girişilecek mücadelede eşkıyanın Malatya'dan yukarı geçmemesi için yol ve geçitlerin sıkı şekilde korunması, yakalanan eşkıyanın da haklarında tahkikat yapıldıktan sonra gerekli cezanın verilmesi emredildi (MD, nr.101, s.36, h.114 ve 115).

Cemaat ve aşiretlerin haksız yere başka yaylak ve kışlaklara yerleşmeleri ve eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmaları, yerel halkın kendi topraklarını terk etmeleriyle sonuçlanıyordu. Bununla ilgili olarak, Erzurum valisine ve Karahisar-ı Şarki kadılarına gönderilen bir hükme göre, Türkmen ve Ekrad aşiretlerinden bazı kimseler, iki yıldan fazla süredir Erzurum taraflarına gelerek eşkıyalık yapmaya başlamışlar ve insanların canlarına kast edip mallarını gasp etmişlerdi. Ayrıca kış mevsiminde Milli Aşiretinden Orhan oğlu adlı kişi 400 yük eşyasını götürmek üzereyken aşiret üyesi eşkıyalar köyü basıp üç kişiyi öldürmüşlerdi. Eşkıyaların zulmü günden güne artınca halk ve Karahisar-ı Şarki sancağının ileri gelenleri durumu mahzarla merkeze bildirmişlerdi. Bunun üzerine eşkıyaların faaliyetlerine son verilmesi için merkez bir hükümlerle yetkilileri uyarmıştır (A.DVNSŞKT.d., nr.11, vr.60b).

Yine benzer bir olayı, 1697 yılında Gerger, Kâhta ve Taşeli kazalarının naibi olan Muharrem'in ordu-yı hümayuna gönderdiği mektup sonrası verilen hükümden öğreniyoruz. Türkmen ve Ekrad aşiretlerinden isyan üzere olanların iskânı ferman edilmesine rağmen Taşeli taraflarına yaklaşık 200 eşkıya gelerek buradaki Karaçadireli ve Cihanbeyli kazalarına bağlı 20 köyü basmış, malları gasp edip insanları öldürmüşlerdi. Ayrıca 15 köyün mallarına da el koymuşlardı. Bu duruma daha fazla dayanamayan ahali çareyi başka yerlere göç etmekte bulmuştu. Naibin durumu mektupla Ordu-yı hümayuna bildirmesi üzerine devlet, yerlerinden olan reayanın emin bir yerde iskân edilmesi ve eşkıyalık yapanların başka yerlere yerleştirilmesi hususunda bölgedeki askerî ve idarî yetkililere emir göndermiştir (MD, nr.110, s.22, h.167).

Konargöçerlerin eşkıyalıkları daha çok yerleşik halka zarar vermesine rağmen bazaen bir başka konargöçer gruba da zarar verebiliyordu. Bununla ilgili olarak, 1694 senesinde Isparta ve Hamit sancaklarının mütesellimlerine gönderilen hükümden anlaşıldığına göre; Konargöçerlerden İvaz, Yakup, kardeşi Köse Veli, Musa, Celali Mehmet, Kapıkıran İsmail, Ahmet oğlu Ali adlı eşkıyalar Türkmen taifesinden bir kişinin evini basmışlardı. Eşkıyalar aile üyelerinden İbrahim, Mehmet, Halil, Hüseyin, Ebubekir, Abdülaziz, Mustafa ve Ramazan adlı kişileri öldürmüşlerdi (A.DVNŞŞKT.d., nr.18, s.138, h.1291).

Konargöçerlerin eşkıyalıklarından tüccarlar da zarar görmekteydi. Bununla ilgili bir olay, Maraş mütesellimi Kalender'in mahkemeye müracaatı üzerine mektupla merkeze bildirilmiştir. Mektupta, Türkmen taifesinden Acarlı ve Bozkoyunlu cemaatinden şakiler, Sivas kazasından Uluç Han yakınlarında Deveçayırı mevkiinde bulunan tüccarların yolunu keserek mallarını yağmalamışlardı. Olayı haber alan mütesellim Kalender hemen eşkıyanın peşine düşmüştü. O eşkıya takibini sürdürdüğü sırada Kalakoğlu lakaplı Mehmet liderliğindeki bir başka eşkıya grubu mütesellimin yolunu keserek eşkıyaların yakalanmasına mani olmuşlardı (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.122b).

Aşiret ve cemaat mensupları, eşkıyalık eylemlerini bazen de başka eşkıya gruplarıyla birlikte gerçekleştirmektedirler. Nitekim Yörük taifesinden Kaşıkçı oğlu Süleyman ve kardeşi Hamza adlı eşkıyalar yanlarına 50 kadar silahlı levent ve bir o kadar da Kürt eşkıyasını alarak Teke kazasında eşkıyalık yapmaya başlamışlardı. Ehl-i örften bazı kimseler de eşkıyalara arka çıkarak, ahalinin genç kızlarını bunlara zorla vermişlerdi. Eşkıyalar bununla da yetinmeyerek evleri ateşe verip mal ve eşyaları yağmaladılar. Eşkıyaların bu eylemleri halkın evini ve toprağını terk etmesine sebep olmuştur (A.DVNŞŞKT.d., nr.27, s.47, h.620).

Konargöçer grupların eşkıyalıkları görevlilere de zarar veriyordu. Örneğin 1699 senesinde Uluborlu voyvodası el-Hac Hüseyin has gelirlerini ve İzmir'de sattığı zahireden elde edilen meblağı develerle götürürken Türkmen taifesinden Bektaş oğlu Ebubekir'in kethüdasının oğlu 25 kadar aşiret eşkıyasıyla birlikte Hacı Hüseyin'in yolunu keserek develere yüklü akçeyi ve yanlarında bulunan diğer eşyaları almışlardı (A.DVNŞŞKT.d., nr.31, s.29, h.213).

Bu dönemde devlet, evvelden beri sürdürdüğü iskân politikasını eşkıyalık yapan konargöçerleri engellemek amacıyla uygulamaya koydu. Örneğin Danişmentli ve diğer bazı Ektrat eşkıyasının başları Rakka valisi Hüseyin Paşa tarafından yakalanıp idam edilmişti. Ancak arta kalan yaklaşık 1100 eşkıya dağlara kaçarak saklanmışlardı. Ancak Hüseyin Paşa'nın vefatından cesaret alan şakiler dağlardan inerek özellikle Kilis civarındaki eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle Kilis halkı evlerinden çıkamaz olmuştu. Devlet çözüm olarak, bu olayları sonlandırmak için eşkıyaları Harran Ovası'na iskân etme yoluna gitmiştir (MD, nr.108, s.113, h.937).

Aşiret eşkıyalığıyla ilgili örnek olayların anlatımından sonra incelenen belgelerden aşiret eşkıyalığıyla ilgili kıymetli bilgiler elde edilmiştir. Bununla ilgili olarak oluşturulan aşağıdaki Tablo 2'ye bakıldığında aşiret mensuplarının farklı yerleşim yerlerinde birbirine oldukça yakın oranlarda eşkıyalık eylemleri gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu durum bir bakıma çalışılan dönemde meydana gelen aşiret eşkıyalıklarını engellemek maksadıyla girişilen iskân politikasının istenmeyen bir sonucuydu. Çünkü eşkıyalık yapan aşiret grupları iskân bölgelerinden firar ederek Anadolu'nun çeşitli yerlerine kaçıyorlar, böylelikle bir anda ülkenin her tarafına dağılıyorlardı. Dolayısıyla eşkıyaların zulümlerine dayanamayan yerel halk başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardı. Bahsimize geri dönecek olursak, aşiret eşkıyalığı en yoğun olarak Antep'te vuku bulmuştur. Onu sırasıyla Maraş, Erzurum, Diyarbakır ve diğer iller takip etmiştir.

İncelenen dönemde aşiret eşkıyalığı yoğun ve grup halinde işlendiği için çevreye verdiği zararda o nispette büyük olmuştur. Nitekim bu durum aşağıdaki Tablo 2 incelendiğinde açık bir şekilde görülecektir. Buna göre aşiret mensupları eşkıyalık eylemlerinde, 69 adam öldürme, 32 yaralama ve 7 cinsel saldırı olmak üzere toplam 108 olayda cana karşı suç fiili işlemişlerdir. Aynı şekilde 44 mal veya eşya çalma, 19 para çalma ve 40 hayvan çalma olmak üzere 103 olay ise mala karşı işlenen suç fiilleri içermektedir. Bundan başka aşiret mensuplarının eşkıyalıklarının 43'ü ev basma, 29'u yol kesme, 17'si köy/mahalle basma gibi suç fiillerini içerdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte 11 olayda tarla basma ve 39 olayda da iskândan firar gibi sadece aşiret gruplarına mahsus eşkıyalık fiilleri vuku bulmuştur.

Tablo 2.

1683-1699 Yılları Arasında Belge Sayısına Göre Aşiret Eşkıyalığına Ait Sayısal Veriler

Suç Yeri	İşlenen Suçlar	Verilen Ceza
Adana	Ev Basma 43	Kalebent 8
Adıyaman	Yaralama 32	Divana İhzar 5
Afyon	Cinsel Saldırı 7	Ölüm 2

Diyarbakır	11	Öldürme	69	Sürgün	1
Erzurum	13	Mal Çalma	44	Hapis	7
Gaziantep	19	Yol Kesme	29	İşkân	13
Maraş	17	Tarla Basma	11	Mahallinde	65
Karaman	10	Para Çalma	63		101
Kırşehir	7	Hayvan Çalma	30		
Malatya	9	Köy Basma	17		
Diğer İller	102	İşkândan Firar	39		
Toplam	212		384		101

Aşiret eşkıyalığı ile belirtilmesi gereken diğer bir konu da eşkıyalık suçu işleyenlere verilen cezalar hakkındadır. Bununla ilgili olarak, diğer eşkıya gruplarına kıyasla sınırlı veriler elde edildiğini belirtmek gerekir. Çünkü suça karışmış bu kişiler hakkında ne tür cezanın verildiği açıkça belirtilmeden “mahallinde” kaydı düşünülerek yani yerel mahkemede yapılacak yargılamaya atıf yaparak gereken cezanın verilmesi şeklinde hükümler verilmiştir. Ayrıca aşiret eşkıyaları hakkında, diğer eşkıya gruplarına verilen ceza türlerinden farklı olarak, en çok 13 hükümde iskân cezası verildiği görülür. Sonrasında suçlular hakkında; 8 hükümde kalebentlik, 7 hükümde hapis, 2 hükümde idam ve son olarak da 1 hükümde sürgün cezası verilmiştir.

Aşiret ve cemaat mensupları, incelenen dönemde eşkıyalık eylemlerini grup halinde en fazla gerçekleştiren zümreyi oluşturmuşlardır. Bunun tabii sonuçlarından biri olarak da çevreye verdikleri zararlar neticesinde insanlar yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Devlet bu dönemde eşkıyalık yapan aşiret gruplarını iskân ederek engellemek istemiştir. Ancak bu politika umulan faydayı sağlamamış, bilakis eşkıyalık yapan aşiret gruplarının Anadolu'nun farklı yerlerine dağılmasına ve eşkıyalık olaylarının Anadolu'ya yayılmasına sebep olmuştur.

2.3. Leventler ve Sekbanlar

17. yüzyıl Osmanlı tarihinin siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri olaylarında önemli aktörler olan levent, sekban ve sarıcalar, Osmanlı toplum hayatının değişmesinde ve çözülmesinde kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak büyük rol oynamışlardır. Bu nedenle, eşkıyalık gibi dönemin en önemli sorunlarından biriyle ilişkilendirilerek eşkıyalık denince akla gelen ilk grup olarak sıklıkla anılmışlardır. Levent ve sekban bölükleri, Anadolu'nun farklı bölgelerindeki gönüllü, eli silah tutan, gücü kuvveti yerinde genç bekâr ve işsiz erkeklerden oluşmaktaydı. Bu kişilerin, kitleler halinde orduya dâhil edilme girişimleri, Kanuni devrinde 1559 yılında Şehzade Selim ve Şehzade Beyazıt arasında yaşanan taht kavgası sırasında ortaya çıkmıştı. 30 Mayıs 1599'da meydana gelen olayda, Şehzade Beyazıt'ın ordusu çok sayıda yevmlü denilen genç ve eğitimsiz askerlerden oluşurken, Şehzade Selim'in ordusu düzenli yeniçeri birliklerinden oluşmaktaydı. Savaşta, Şehzade Selim lehine sonuçlanmıştı. Ancak bu olay sonrasında, Şehzade Beyazıt'ın ordusunda yer alan yevmlü askerlerin yanı sıra bazı tımarlı sipahi, ayan, suhte ve Türkmen aşiretlerinden sağ kalanlar, Anadolu'nun farklı yerlerine dağılarak, bu dönemde meydana gelen asayiş olaylarında yer almışlardır (Turan, 1992, s.230-231).

Levent ve sekbanlar, 16. yüzyıl sonlarında İran ve Avusturya'ya karşı iki cephede birden yapılan savaşlarla birlikte daha fazla öne çıkmaya başladılar. Özellikle Avusturya cephesindeki savaşlar, Osmanlı Devleti için ciddi ekonomik kayıplara neden oldu. Bununla birlikte askeri gelişmeler ve ateşli silahların yaygın kullanımını da beraberinde getirdi. Batı cephesinde yaşanan bu gelişmeler nedeniyle çok sayıda silahlı askere ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle bir taraftan yeniçeri sayısının artırılması, diğer taraftan çok sayıda “tüfeng-endaz” adı verilen ateşli silahlarla donatılmış birliklerin cepheye sevk edilmesi gerekmiştir. Bunun bir sonucu olarak da levent ve sekban sayısı giderek artmaya başlamıştır.

Levent ve sekban birliklerinin, kısa vadede asker ihtiyacını karşılamak için yaygın bir şekilde kullanılması pratik bir çözüm gibi gözükse de orta ve uzun vadede, Osmanlı tarihinin akışını değiştirecek önemli gelişmelere yol açmıştır. Bir nevi paralı asker olan bu kişiler, savaş zamanında ücret alıyorlar, cepheden döndükten sonra başka bir iş bulamazlarsa bu genç ve bekâr nüfusun tamamı elbette köylerine dönmüyorlardı. Bu durum, toplumda her an patlamaya hazır barut gibi bir kitlenin varlığına işaret ediyordu. Zira bu gençlerin bir kısmı bey veya paşa kapısında iş kovalarken diğer bir kısmı da eşkıyalığa yönelmişlerdi. Gerek kapılı gerekse kapısız levent taifesi, 17. yüzyılda yaşanan hemen hemen tüm olayların bir şekilde içinde yer almış ve Osmanlı tarihinin seyrinde önemli bir rol oynamışlardır (Griswold, 2002, s.19-21).

Levent ve sekbanlar, 1683 ile 1699 yılları arasındaki faaliyetleriyle neredeyse döneme damga vurmuşlardır. 1687-1689 yılları ise levent ve sekban faaliyetlerinin doruk noktasına ulaştığı yıllardı. Bu dönemde, IV. Mehmet'in tahtan indirilmesi süreci ve II. Süleyman'ın tahta çıkmasıyla birlikte yaşanan kargaşa döneminde, olayların

bastırılmasında kritik rol oynamışlardı. Hatta dönemin meşhur eşkıya reisi ve sonrasında paşalığa yükselen Yeğen Osman Paşa liderliğindeki levent ve sekbanlar, hanedanın kurtarıcıları gibi görüldüler (İnalçık, IV, 2016, s.33-37). Ne var ki bu durum uzun sürmedi ve daha sonraki süreçte bu olayın kahramanları gözden düşerek eşkıya reisleri olarak nam saldılar. Çünkü bu kitleyi harekete geçirmek için liderlik edecek bir kişinin bulunması yeterliydi. Levent ve sekban grupları, askeri örgütlenme tecrübesine sahip olduklarından, kısa sürede yüzler hatta binlerce kişiyi bir araya getirerek, adeta sefere gider gibi eşkıyalık eylemleri için organize olabiliyorlardı.

Nitekim incelenen dönem içerisinde levent ve sekban bölüklerinde yetişmiş Yeğen Osman, Gedik Mehmet, Yadigaroglu gibi eşkıya liderleri, arkalarına aldıkları kimi zaman binleri bulan sayıda levent ve sekbanlar ile birlikte Anadolu'yu ayrı bir kargaşanın içine sürüklemişlerdi. Bu bağlamda, önce dönemin namlı levent ve sekban eşkıya reislerinden bahsedilecektir.

İncelenen dönem içerisinde levent sekban bölüklerinden yetişen Yeğen Osman, eşkıyalık faaliyetleriyle döneme damgasını vurmuş ve Osmanlı'nın en namlı eşkıyalarından biri olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Viyana Kuşatması sonrası 1685 Macaristan Seferi'ne Serasker Melek İbrahim Paşa'nın bölükbaşısı olarak katılmıştı. Melek İbrahim'in Uyvar'ın elden çıkmasında ihmali olduğu gerekçesiyle idam edilmesi üzerine Yeğen Osman ile levent ve sekbanlar başsız kalınca Anadolu'ya firar etti. (Özcan, 2000, s.335-337). Yeğen Osman ihtimal ki ilk İlgına geldi (Katiç, 2001, s.214-215). Fakat burada fazla oyalanmadan soluğu Bolvadin, Bayat, Akşehir ve Kırşehir civarında Yadigaroglu ile birlikte eşkıyalık yapmakta olan dayısı Deli Veli ve kardeşi Şahin bölükbaşının yanında almıştı (A.DVNSSKT.d., nr.10, s.3, h.9). Daha sonrada Mayıs 1686'da Yeğen Osman, Yadigaroglu ve Bozoğlan gibi eşkıya reisleriyle birlikte Çankırı'nın kuşatılmasında yer aldı. 200 eşkıya ile Çankırı'nın kuşatılma haberi alındığında Cafer Paşa eşkıya ile mücadele için müfettiş olarak tayin edildi. Bu esnada eşkıyanın kaçabileceği yollar ve mahaller bent ve set çekilerek kapatıldı. (Kastamonu ŞS. nr.4409, vr.41b) Müfettiş Cafer Paşa nefir-i amm birlikleriyle beraber bölgeye doğru harekete geçtiğini haber alan eşkıya, Çankırı, Çerkeş, Kastamonu, Tosya, İskilip'i yağmaladıktan sonra Yadigaroglu Kırşehir taraflarına, Yeğen Osman ise Ankara'ya yönelmişti (Ankara ŞS, nr.752, vr.198a). Daha sonra kendisine karşı yürütülen takibattan 200 eşkıya ile birlikte kaçmayı başardı (Ankara ŞS, no 752, vr.195b). Kaçış sırasında Yeğen Osman'ın 35 adamı Anadolu'ya dağılarak eşkıyalık olaylarını çevreye yaymışlardı. Yeğen Osman bu esnada kendisine karşı yürütülen takibattan kurtulmak için Anadolu'da eşkıya tefişine ve asker toplamaya memur olan Müfettiş Halil Paşa'nın kapısına dâhil olup burada sekbanbaşı olarak görev yaptı (Türkal, 2012, s.1062; Katiç, 2001, s.215).

Avusturya cephesinde durumun giderek kötüleşmesi ile cepheye gönderilecek askere duyulan ihtiyaç ve bu esnada eşkıya ile yapılan mücadelede elde edilen kısmi başarı yeni bazı kararların alınmasına neden oldu. Dolayısıyla Divan'da yapılan yoğun tartışmalar sonucunda Yeğen Osman, "bahadırılık ile şöhret-yâb olmuştur. Küffâr ile dahi kemâl mertebe ceng ü peygâr ider," denilerek, toplayabildiği kadar levent ve sekban ile sefere katılması koşuluyla affedildi. Kendisine beş yüz adamla sefere katılması şartıyla Afyonkarahisar sancakbeyliği ardından "serçeşmelik" makamı verildi (Özcan, 1999, s.228-229).

Yeğen Osman'ın yıldızı asıl IV. Mehmet'in tahttan indirilmesi sürecinde parladı. Yeniçeri ve sipahiler, Tekirdağ'a geldiklerinde, IV. Mehmet tarafından gizlice Yeğen Osman'a bin altın ve bir hatt-ı hümayun gönderildi. Padişah, bu hatt-ı hümayunda Yeğen Osman'a isyanı engellemesi halinde kendisine vezirlik makamı ve kızı Hatice Sultan ile evlendirme vaadinde bulundu. (Türkal, 2012, s.1080). Ancak Yeğen Osman neredeyse tüm kul taifesinin birleşerek IV. Mehmet'i tahttan indirmek için harekete geçtiği anda o, kendi akıbetini kestiremediğinden olsa gerek İstanbul surlarından içeri girmeyip levent birlikleri ile şehrin dışında, Davut Paşa Sahrasındaki otağında beklemeyi tercih etmişti (Özcan, 1999, s.265). İstanbul'da yaşanan kargaşada yeniçeri ve sipahi başta olmak üzere diğer ocaklıların cülus bahanesiyle tekrar ayaklandığı günlerde Serçeşme Yeğen Osman olaylara karışmadı. Bunun mükâfatı olarak da kendisine, isteği üzerine Belgrat'ı savunması şartıyla Rumeli beylerbeyliği verildi (Özcan, 1999, s.270; Türkal, 2012, s.1096).

Ancak Yeğen Osman'ın bahtı, Belgrat'ın kuşatılması üzerine tersine döndü. Zira Yeğen Osman, Belgrat kuşatmasında savunma yapmak yerine Belgrat Kalesi'ne 1700 asker ile birlikte Öküzöldüren Ahmet Paşa'yı muhafız olarak bırakıp Niş'e geçti. Bu sırada Tuna'dan Niş'e varıncaya kadar yol üzerinde olan palanka, köy ve nahiyeleri tahliye edip önüne katarak Niş'e kadar sürdü. Sonunda Belgrat dört haftalık kuşatmadan sonra 8 Eylül 1688'de düştü (Özcan, 1999, s.303; Türkal, 2012, s.1164-1165).

Bunun üzerine 1689'un başında Yeğen Osman hakkında kritik bir gelişme yaşandı. 2 Şubat'ta veziriazamın sarayında yapılan toplantı da Kırım Hanı Selim Giray'ın etkisi ile Yeğen Osman seraskerlikten azledilerek şeyhülislamdan alınan fetva ile Anadolu ve Rumeli'deki eşkıyaların nefir-i amm ile haklarından gelinmesi için fermanlar yollandı (MD, nr.98, s.68, h.446; Özcan, 1999, s.312).

Nihayet tarihler 4 Mart 1689'u gösterdiğinde, Yeğen Osman ve adamları, İpek semtinde eski dostu Mahmut Paşa'nın kendileri için hazırlattığı konaklara çekilecekleri anda yapılan bir baskın sonucu öldürüldüler. Sonrasında Yeğen Osman ve dayısı Deli Veli ile birlikte Nişancı Mehmet Paşa, Uzun Mehmet Paşa, Yadigaroglu Mustafa Paşa, Türkmen Davut, Çolak Ahmet adındaki eşkıyaların da aralarında bulunduğu 14 eşkıyanın başları bizzat

Recep Paşa tarafından müşahede edildikten sonra bir sandığa konup mühürlenerek Edirne'ye gönderildi. (Özcan, 1999, s.320-321; Türkal, 2012, s.1203-1206). Ayrıca Yeğen Osman'ın katledildikten sonra üvey babası İbrahim'de emanet olarak bulunan Sofya'daki sarayına ait tüm mal varlığına hazine adına el konuldu (MD, nr.98, s.58, h.375). Aynı şekilde Anadolu'da Müfettiş Hüseyin Paşa tarafından Ilgın ve ona bağlı beş köyde Yeğen Osman'ın yeğen ve dayılarına ait mülklerin dökümü çıkarıldı. Sonrasında mal ve eşyalardan elde edilen gelir hazineye gönderildi (Md, nr.99, s.10, h.86; Katiç, 2001, s.225).

İncelenen dönem içerisinde levent eşkıyası olarak nam salan bir diğer eşkıya olan Gedik Mehmet, Viyana bozgun yıllarının ilk evresinde Yeğen Osman'ın adamlarından biri olarak tarih sahnesine çıkmıştı (Türkal, 2012, s.1153). Gedik Mehmet, ilk olarak Çorum civarındaki eşkıyalık eylemlerine liderlik yaptı (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.74a). Burada kethüda Mehmet ile birlikte insanların parasına, mal ve eşyasına zorla el koyduktan sonra Lâdik ve Merzifon taraflarına geçmişti. Burada birkaç gün konaklayarak yiyip içtikten sonra 21 kese akçe topladıktan sonra oradan ayrıldı (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.115b). Gedik Mehmet'in bir sonraki durağı Karahisar oldu. O ve leventleri burada da mal ve eşya yağmaladıktan sonra burayı terk etti (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.136b). Sonrasında Ankara Kalesi'ni kuşatmışsa da kale halkı büyük bir direniş göstererek eşkıyayı geri püskürtmeyi başarmıştı (Silahtar Tarihi, s.1153). Bunun üzerine Bölükbaşı Gedik Mehmet ve adamlarının birlikte Kütahya'ya doğru yürüdüğü haberi şehir halkını teyakkuza geçirdi. Halk, şehrin etrafına hendekler kazıp, top ve tüfikle metrislerde eşkıyayı beklemeye başlamıştı. Gedik Mehmet ve adamları, Kütahya'ya geldiklerinde gördükleri manzara karşısında çatışmayı göze alamayarak, Eskişehir'e yakın Beylik Çayırı mevkiine kondu. Bu sırada levent ve sekban birliklerinin lağvedildiği ve eşkıyanın yakalanması için nefir-i amm ilan edildiği haberiyle korku ve telaşa kapılan yaklaşık 5 bin sekban ve sarıca eşkıyası Eskişehir'e gelerek Gedik ve Ciritoglu'nun bayrağı altında toplandı. Bu esnada nefir-i amm birlikleri de dağ ve tepeleri aşarak eşkıyanın etrafını kuşatmaya başlamıştı. Nefir-i amm birliklerinin etrafı kuşattığını gören eşkıya dehşete kapılmıştı. Kuşatmanın şiddeti arttıkça da eşkıyanın moralleri daha çok bozuluyordu. Zira eşkıyanın elindeki erzak giderek tükenmekteydi. Kuşatmadan dolayı çevre köylerden yiyecek temin edemeyen eşkıyadan bazısı kendi atlarını kesip yemek zorunda kalmıştı (Türkal, 2012, s.1154; Özcan, 1999, s.286).

Bu esnada Vezir Ahmet Paşa'nın eşkıya teftişine memur edilmesi, Gedik Mehmet ve eşkıya reisleri için ab-ı hayat gibi oldu. Çünkü o, levent meselesini askerî yolla değil siyasi bir usulle halletmek niyetindeydi. Nitekim çok geçmeden Ahmet Paşa'nın isteği üzerine gönderilen yedi tuğdan ikisi, sefere katılmak şartıyla Sivas beylerbeyliği payesiyle Gedik Mehmet'e verildi. Böylece o, artık hakkından nefir-i amm ile gelinecek bir eşkıya reisi değil; Sivas beylerbeyi Gedik Mehmet Paşa olarak kariyerinin zirvesinde bir devlet adamıydı (Türkal, 2012, s.1156; Özcan, 1999, s.289). Ne var ki Gedik Mehmet Paşa beylerbeyliğine hangi şartla gelmiş olduğunu unuttu ve sefere davet edildiği zaman icabet etmedi (Bolu ŞS, nr.6609, vr.59b; Balıkesir ŞS, nr.5625, vr.36a).

Devlet, her geçen gün büyüyen Gedik Mehmet meselesine halletmek için son bir kez daha harekete geçti. Anadolu'nun her tarafına gönderilen nefir-i amm fermanları sonrasında Serdar Vezir Ahmet Paşa yaklaşık 5 bin nefir-i amm ile birlikte Bolvadin ve Emirdağ hattında şehre yakın bir yere konuşlandı. Nihayet, tarihler 18 Haziran 1689 Cumartesiye gösterdiğinde nefir-i amm birlikleri ile Gedik Mehmet liderliğindeki eşkıya karşı karşıya geldi. Nefir-i amm birliklerinin hücumu karşısında etkisiz kalan eşkıyalar, bir saatlik çarpışmadan sonra bozguna uğrattılıp dokuz yüz kadar eşkıya ölü olarak ele geçirildi. Bu manzara karşısında telaşa kapılan eşkıya sağa sola firar etmeye başladı. Gedik Mehmet ve Ciritoglu da çatışmadan sağ kurtulmayacaklarını anlayınca firar ettiler. Gedik ve Ciritoglu o ana kadar hep birlikte hareket etmelerine rağmen Ciritoglu, Gedik'in yanından ayrılarak Ciritoglu Aşireti'ne sığınmış, sonrasında da izini kaybettirmeyi başarmıştı. Ancak Gedik Mehmet'in şansı yaver gitmeyecekti. Zira cenk meydanından kırsağına binip Nallıhan Ağası'nın yanına kaçmayı başardı. O da kendisini bir arpa ambarında sakladı. Gedik Mehmet yaşanacaklardan habersiz saklandığı ambarda beklerken, Müfettiş Vezir Ahmet Paşa'nın adamları alınan ihbar üzerine harekete geçip onu ambarda kısıkvrak yakalayıp oracıkta boğarak öldürdüler (Türkal, 2012 s.1243-1244; Özcan, 1999, s.319-320; Özcan, 2000, s.6). Sonrasında Gedik Mehmet'in kesik başı, akraba ve adamlarından elli beş kişinin kesik başlarıyla birlikte Rikâb-ı hümâyûna gönderildi. Kesik başı, veziriazam tarafından padişahın huzuruna çıkarılıp sonrasında diğer eşkıyaların başlarıyla birlikte Leylek Çadırı altına bırakıldı (Türkal, 2012, s.1244).

İncelenen dönemin eşkıya liderlerinden biri olan Yadigaroglu, Viyana bozgunundan sonra Anadolu'ya firar eden Yeğen Osman, Akkaş ve Kara Mahmut ile birlikte Anadolu'da sekban ve sarıca bayrakları açarak Bolu-Sivas arası bölgede yaptığı eşkıyalıklarla adından söz ettirmişti (Türkal, 2012, s.1040. Özcan, 1999, s.228).

Yadigaroglu ve adamlarının eşkıyalık eylemleri, 1686'nın baharında Bolvadin, Bayat, Akşehir ve Kırşehir dolaylarında yoğunlaşmıştı. Yadigaroglu 38 adamıyla birlikte Deli Veli, Yeğeni Şahin Bölükbaşı, Çalık Arap, Deli Nasuh Yeğeni Genç Ali Bölükbaşı, Mardin mütesellimi, Kürt Mehmet, Köse Ali ve Kara Arap ile bunlara tabi 100 kadar eşkıya ile birlikte buralarda yol kesip insanların mallarına ve canlarına yönelik birçok suç işlemişlerdi. (Kastamonu ŞS, nr.4409, vr.32a) Bunun üzerine Vezir Cafer Paşa Yadigaroglu ve diğer eşkıyaların yakalanması için müfettiş olarak tayin edilmiş, ancak eşkıyaların yakalanması mümkün olmamış, bunun için eşkıyaların yakalanmasına dair yeni bir ferman yayınlanmıştı (ADVNSŞKT.d., nr.10, s.3, h.9). Müfettiş Cafer Paşa aldığı bu

emir üzerine hemen harekete geçmiş ancak gelişmelerden haberdar olan Yadigaroglu ve adamları Kastamonu'dan firar etmişlerdi (Kastamonu ŞS, nr.4409, vr.32a). Yadigaroglu bu emir yayınlandığı esnada 35 adamı ve diğer eşkiya gurupları ile birlikte Kırşehir taraflarında yaptıkları yağma ve talandan sonra Kastamonu'ya oradan da Çankırı'ya doğru yol almışlardı. Bu sırada Yadigaroglu'nun adamlarından Kulaksız adlı eşkiya da faaliyetlerini Gerede-i Cedid'te yoğunlaştırmıştı (Kastamonu ŞS, 4409, vr.41b).

Müfettiş Cafer Paşa, Yadigaroglu meselesini halletmekte kararlıydı ve bu meselenin halli için nefir-i amm yoluyla eşkiyanın yakalanması ve başka yerlere firar etmesine mani olunması için Bolu mütesellimi, ayan-ı vilayet ve sair ileri gelenlere hitaben buyruldu gönderdi. Buyruldu da eli silah tutan herkesin eşkiyaya karşı mücadeleye katılması, ayrıca eşkiyaların firar edebilecekleri yerlere set ve bentler çekilmesi emredildi. Ayrıca buyruldu da eşkiya ile yapılacak mücadelede yer alan kimselerin öldürdükleri eşkiyadan veya aldıkları maldan dolayı sorumlu tutulmayacakları ifade edilerek eşkiya ile mücadelede yer alanlar motive edilmeye çalışıldı. Son olarak da bu hususta ihmal ve kusuru olanlara müsamaha gösterilmeyeceği belirtildi. (Kastamonu ŞS, nr.4409, vr.41b). Bundan birkaç gün sonra da Yadigaroglu ve diğerlerinin nefir-i amm yoluyla hakkından gelinmesi için yeni bir hatt-ı hümayun Salahor Murtaza Ağa tarafından ulaştırıldı (Kastamonu ŞS, nr.4409, vr.42b; Ankara ŞS, nr.752, vr.195b).

Hatt-ı hümayun yayınlandığında Yadigaroglu ve Yeğen bölükbaşı, Bozoğlan gibi eşkiya reisleri ve başlarına topladıkları 200 eşkiya ile birlikte Çankırı'yı muhasara altına almışlardı. Bunun üzerine Müfettiş Cafer Paşa, bölgeye doğru harekete geçti ancak bir kez daha Yadigaroglu ve diğer eşkiyalar önceden haber alarak, bölgeyi terk edip önce Tosya yakınlarındaki bir köyde bir gece kalıp sonrasında İskilip dolaylarına kaçtılar. Eşkiyanın İskilip'e doğru firar etmesi üzerine Müfettiş Cafer Paşa ve Ankara Mütesellimi Mehmet Ağa, Tosya ve Osmaniye yönünde eşkiyayı takibe başladı. Çerkeş tarafından Yusuf Ağa da 600 atlı neferle birlikte eşkiyayı takip için İskilip'e doğru harekete geçti. Bu sırada eşkiya takibinde görevli ağalardan Hacı Osman Ağa, Akdağ dolaylarında Yadigaroglu ve adamlarıyla karşılaştı. Burada yaşanan çatışmada, Yadigaroglu'nun adamlarından Arapoğlu ölü, Alaca Ahmet ise sağ olarak yakalandı. Ancak Yadigaroglu ve adamlarından bir kısmı yaralı olduğu halde ormanlık alana kaçmayı başardı. Yadigaroglu ve adamları, sonrasında Akdağ'a doğru hareket ettiler (Ankara ŞS, nr.752, vr.198b).

Müfettiş Cafer Paşa, Çankırı kuşatmasından itibaren takip ettiği Yadigaroglu'nu bir türlü ele geçirememişti. Ancak takibi devam ettirdi. Sonunda Yadigaroglu ve adamlarının Erzurum'a doğru ilerlediği haberini alınca nefir-i amm birlikleriyle birlikte derhal yola koyuldu. Nihayet Yadigaroglu ve adamları Erzurum'a yakın Bağırşak Deresi mevkiinde yakalandı. Burada yaşanan çatışmada Yadigaroglu ve 28 adamı ölü olarak ele geçirilip eşkiyaların kesik başları İstanbul'a gönderildi. Böylelikle 1683-1699 yılları arasında devleti uğraştıran eşkiyalardan biri daha ortadan kaldırılmış oldu (Ankara ŞS, nr.752, vr.198b; Türkal, 2012, s.1040-1041).

Levent ve sekban eşkiyalıkları namli eşkiyaların faaliyetleriyle sınırlı değildi. Nitekim 1685-1686 yıllarında Konya mütesellimi Yusuf'un kapısındaki leventlerden yaklaşık 150 kişilik bir grup Niğde ve Aksaray civarında eşkiyalık yapmaya başlayınca, zarar gören halk şikâyetinde bulunarak durumu merkeze bildirmişti (Konya ŞS. Nr.5907, vr.16b). Bunun üzerine devlet, Mustafa Ağa'yı mübaşir olarak bölgeye göndermiştir. Aynı tarihlerde Ilgın halkının, mütesellimin emrindeki leventlerden şikâyetçi olduğuna dair dilekçe ulaştığında merkez, Hüseyin Ağa'yı mübaşir olarak görevlendirildi (Konya ŞS. Nr.5907, vr.19b). 1686 Haziran'ında 150 kişilik levent eşkiyası Niğde, Aksaray ve Ilgın taraflarında eylemlerini yürütüyorken, mübaşir ve adamlarının onları takibe başladığı haberi ulaşınca takipten kurtulmak için Keskin taraflarına kaçmıştı. Devlet, takip edilen eşkiyaları yakalamak için nefir-i amm ilan etmişti (Kastamonu ŞS. Nr.4409, vr.42a). Muhtemelen nefir-i amm ilanından sonra 150 kişilik eşkiya grubu yirmişer, otuzar kişilik gruplar halinde 6 bölüğe ayrılarak takipten kurtulmaya çalışmışlardı (Konya ŞS. nr.5905, vr.5a).

1687 yılında Ankara ve çevresi levent ve sekban faaliyetlerinin en yoğun olduğu yerlerdendi. Bu bağlamda Balıkesir ve Kütahya tarafından gelen leventler, ilk olarak Ankara'nın Mirzaabad Nahiyesi'ne bağlı İncekız köyünü basmışlar ve seferde olan İbrahim ve Mehmet Çavuşun kardeşlerini katledip evlerini de yakmışlardı (Ankara ŞS. nr.753, s.30, b.394). Muhtemelen 120 kişilik eşkiya grubu, Beypazarı tarafına hareket etmiş, kendileri için gerekli olan erzak ve malı temin etmek için buradaki evleri yağmalamışlardı (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.4a). Aynı yıl 16 bayrak leventat eşkiyası yanlarına Türkmen ve Ekrad aşiretine mensup kişileri de alarak Danişmentli kazasını basmış, buradaki mal ve erzakı yağmalamıştı (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.30a). Yine Türkmen ağası, Şeyhli Aşiretinden Karlıoğlu Halil ve Hasan yanlarına aldıkları 200 sekban eşkiyası ile birlikte Kırşehir'deki köyleri basmışlar buradaki mal ve erzakı yağmalamıştı (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.30b).

Sürekli hareket halinde olan levent ve sekban grupları farklı yerlerdeki gruplarla birleşerek de eşkiyalık yapıyorlardı. Nitekim böyle bir olay, Temmuz 1690 yılında Sultanhisar kazasının ileri gelenlerinin ordu-yı hümayuna müracaatları üzerine kayıtlara geçmişti. Buna göre, Sultanhisar'ında eşkiyalık suçundan dolayı öldürülen bölükbaşı Beşeoğlu'nun adamlarından Atça köyünden Ebubekir Çavuş, Balyasuyu'ndan (Balıkesir) Sulgur ve Osman bölükbaşı, yine Kilis kazasından Koca Mehmet bölükbaşı, beraberindeki yüz Ellişer adamları birlikte eşkiyalık yapıyorlardı. Sultanhisar civarı eşkiyaların eylemlerinin en yoğun olduğu yerlerden biri olmuştu. Eşkiyalar burada, mal ve erzak yağmalamakla kalmamış, insanların paralarını zorla alarak evlerini basıp

kimilerini de öldürmüşlerdi. Sekbanların verdiği zarar dayanılamayacak boyutlara ulaşınca insanlar yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Kazanın ileri gelenleri, durumu mahzarla ordu-yı hümayuna bildirince merkezden, suçlular hakkında gerekenin yapılması için hüküm yazılmıştı (MD, nr.100, s.80, h.311).

Yukarıda ifade edildiği üzere gençlerden oluşan levent ve sekban birlikleri bir kapıda istihdam edilememeleri halinde toplum içinde her an taşkınlık yapmaya hazır tehlikeli bir kitle oluşturma potansiyeline sahip olarak görülüyorlardı. Bu nedenle, bunların şehir merkezlerinde han ve bekâr odaları gibi yerlerde topluca barınmaları büyük risk oluşturmaktaydı. Bununla ilgili olarak, Kastamonu'da kapısız levent taifesinden bazı kimseler, görevli olduklarını iddia ederek hanlarda toplanmışlardı. Olayı haber alan merkez hemen harekete geçerek, hanlarda toplanan kapısız leventlerin dağıtılması ve gerekli tedbirlerin alınması için Hüseyin Ağa ile Yeğenzade bölükbaşını görevlendirmişti (Kastamonu ŞS, No.4410, vr.17a).

Tablo 3.

1683-1699 Yılları Arasında Belge Sayısına Göre Levent-Sekban Eşkîyalığına Ait Sayısal Veriler

Suç Yeri	İşlenen Suçlar	Verilen Ceza
Amasya	5	Ev Basma 10
Ankara	15	Kalebent 11
Aydın	3	Divana İhzar 19
Bolu	8	Cinsel Saldırı 4
Kastamonu	5	Ölüm 17
Kayseri	5	Öldürme 30
Kırşehir	5	Hapis 2
Sivas	7	Mahallinde 12
Karaman	4	Mal Alma 39
Kütahya	4	Yol Kesme 13
Diğer İller	29	Köy Basma 5
Toplam	90	130
		61

Levent ve sekban eşkıyalıklarıyla ilgili örneklerden sonra, belgelerden elde edilen bilgiler neticesinde Tablo 3 oluşturulmuştur. Tablo 3'de yer alan veriler incelendiğinde diğer eşkıya gruplarına kıyasla daha az sayısal veri olduğu göze çarpar. Bu durum, incelenen dönemde levent eşkıyalığının yoğun olduğu tespitiyle çelişiyor gibi görülebilir. Ancak belgelerden tespit edilen en önemli bulgulardan biri özellikle levent ve sekban eşkıyalığına dair belgelerin içeriğinden kaynaklanmaktadır. Yani bu tür belgelerde sadece levent ve sekban eşkıyalığından bahsedilmiş ancak nerede ne şekilde bir suç işlendiğine dair net bilgiler verilmemiştir. Dolayısıyla levent ve sekban eşkıyalığına dair nitelikli bilgiler daha sınırlı olmuştur. Ancak yine de mevcut bilgilerle oluşturulan Tablo 3 hatırı sayılır veriler içermektedir. Buna göre ilk olarak, levent ve sekban eşkıyalığının yoğunlaştığı bölgenin, Ankara ve çevresini içine alan İç ve Kuzey Anadolu diyebileceğimiz bölge olduğu görülür. Bu bölgenin yoğun olarak levent ve sekban eşkıyalığına maruz kalması tesadüf değildi. Çünkü bu bölge, Anadolu'nun önemli yol ağının kesişme noktası olması nedeniyle hareketli levent ve sekban gruplarının uğrak yeriydi. Dolayısıyla levent ve sekban eşkıyalığının büyük bir kısmı bu bölgede gerçekleşmişti. Nitekim yukarıdaki Tablo 3 incelendiğinde levent ve sekban eşkıyalığının en fazla belgelere yansıdığı yer 15 ile Ankara olmuştur. Sonrada sırasıyla Bolu (8 olay), Sivas (7 olay), Amasya, Kastamonu, Kayseri ve Kırşehir (5'er olay) levent sekban eşkıyalığının en çok olduğu yerler olmuştur.

Levent ve sekban eşkıyalığında işlenen suç fiilleriyle ilgili olarak Tablo 3'de yer alan bilgilere göre levent ve sekbanların eşkıyalık eylemlerinde işledikleri suçların başında mal ve eşya çalma gelmektedir. Levent ve sekbanlar, 39 eşkıyalık olayında mal veya eşya, 15'inde ise para çalmışlardır. Buna hayvan çalma da eklendiğinde toplam 58 eşkıyalık olayının mala karşı işlenen suç fiilleri olduğu söylenebilir. Yine 30 eşkıyalık olayında adam öldürme, 8 olayda yaralama, 4 olayda cinsel saldırı olmak üzere toplam 42 eşkıyalık eyleminde cana karşı suç işlenmiştir. Son olarak, 13 olayda yol kesme, 10 olayda ev basma ve 5 olayda ise köy/mahalle basma suçu işlendiği tespit edilmiştir.

Levent ve sekbanlara işledikleri eşkıyalık suçuna karşılık verilen cezalar hakkında Tablo 3'deki verilere bakıldığında; 17 ölüm cezası, 11 kalebentlik cezası, 2'de hapis cezası ile ilgili hüküm verildiği görülmektedir. Ayrıca 19 belgede suçluların divana ihzar edilmeleri ve 12 belgede ise suçun karşılığı olan ceza belirtilmeden failler hakkında "mahallinde" kaydı düşülerek gereken cezanın verilmesi emredilmiştir.

Sonuç olarak, Viyana bozgun yıllarında Osmanlı Devleti'nin levent, sekban ve sarıca gibi gruplara yönelik politikası oldukça karmaşık bir durum arz etmekteydi. Devlet, kimi zaman Kutsal İttifak'a karşı yürütülen savaşta ihtiyaç duyulan asker sayısını karşılamak için levent, sekban-sarıca bölüklerini sevk için fermanlar yayınlarken, kimi zaman da yaptıkları nedeniyle "ruy-i zeminden izale" edilmelerine yönelik fermanlar yayınlamak zorunda kalmıştı. Zira levent, sekban-sarıcalar, paralı asker olarak savaş zamanında ücret almalarına rağmen seferden döndüklerinde işsiz kaldıklarından dolayı ya eşkıya gruplarına katılmışlar ya da kendi eşkıya gruplarını oluşturmuşlardı. Büyük gruplar halinde faaliyet yürüttükleri için çevreye verdikleri tahribat da büyük oluyordu. Levent ve sekban yıkımlarının arttığı ve Anadolu'nun geneline yayıldığı yıllarda devlet, radikal bir karar alarak levent, sekban-sarıca bölüklerinin kaldırılması için fermanlar yayınlamıştır. Hatta bunların yakalanarak cezalarının verilmesi için adeta bir savaş ilanı olan nefir-i amm yani genel seferberlik ilan ederek, topyekûn bir mücadele yöntemi izlemiştir. Bu mücadele yöntemi belli ölçüde başarılı olmuş olacak ki levent ve sekban-sarıca eşkıyalıklarının arttığı yıllarda ilan edilen nefir-i ammin etkisiyle bunların sayısında düşüşler yaşanmıştır. Sonuç olarak, levent ve sekbanlar hem sayı bakımından hem de çevreye verdikleri tahribat bakımından araştırılan dönemde yoğun olarak eşkıyalık faaliyetinde bulunan gruplardan biri olarak yer almışlardır. Devlet, bu tür eşkıyalıkları engellemek için, hem nefir-i amm hem de levent-sekban-sarıca bölüklerinin dağıtılmasına yönelik hemen her yıl fermanlar yayınlamışsa da bu mümkün olmamıştır.

2.4. Yeniçeriler

Eşkıyalık yapan gruplardan biri de yeniçerilerdi. İlk zamanlarda daimi ordunun bir parçası olarak, payitahta bulunan kışlalarında hazır kıta olarak beklerlerken sonrasında, serhat boylarının muhafazası için buralardaki kalelerde kurulan garnizonlarda görev almaya başladılar. Kanuni'nin oğulları Şehzade Bayezid ve Selim arasında yaşanan taht mücadelesi ve 16. yüzyılın sonlarında yaşanan olaylar sırasında, yeniçeriler bu olayların bastırılmasında aktif rol aldılar. Dolayısıyla, yeniçeriler artık sadece dış tehditler veya sınır boylarının muhafazası değil, iç tehditlere karşı da kullanılmaya başlandı. Bu maksatla, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yeniçeri garnizonları kuruldu. Anadolu'nun hemen her tarafına kurulan garnizonlardaki yeniçeriler, iç tehditlere karşı "yasakçı" ve "korucu" gibi isimler altında görev yapmaya başladılar. Bu gelişmenin zamanla önemli sonuçları oldu. Bu sonuçlardan biri, Anadolu'da asayişin temin etmek için görevlendirilen yeniçerilerin, bizatihi asayişsizliğin kaynağı olmasıydı (Beydilli, 2016, s.450-462).

III. Murat döneminde yeniçeri ocağına usule aykırı olarak farklı etnik ve dini gruplardan insanların alınması, bu ocağın giderek farklı aktörlerin müdahalesine açık politik bir yapıya dönüşmesine neden oldu. Hatta gelir düzeyi düşük görevliler bile hizmetlilerini yeniçeri ocağına kaydettirerek ücret ödemekten kaçınmaya çalışmışlardı. Aslında alt tabakadan kişilerin seçkin alaylara alınması sadece Osmanlı'ya özgü değildi. Zira Avrupa'daki devletlerin seçkin alaylarında da bu tip kimseler yer almaktaydı (Goodvin, 2008, s.160). Ancak bu durum devletin hassasiyetle üzerinde durduğu "adalet dairesinin" bozulması olarak telakki edilecekti. Çünkü Osmanlı reyası arasından askerî sınıfa geçişler, siyasi ve toplumsal düzenin bozulmasının kaynağı olarak devrin siyasetnamelerinde sıklıkla ele alınmıştır (Öz, 2015, s.53-99).

15 ve 16. yüzyıllarda Osmanlı toplum hayatına genel bir sakinlik hâkimdi ve bu huzur ve güvenlik ortamı şehir hayatına da yansiyordu. Ancak 16. yüzyılın sonlarında dış kaynaklı ekonomik gelişmeler ve bunun beraberinde getirdiği iç meseleler, toplum hayatında geri dönüşü olmayan değişikliklere yol açtı. Bu süreçte, Osmanlı ekonomisindeki olumsuzluklar nedeniyle, taşşişler 16. yüzyılın sonlarından itibaren rutin hale geldi. Hatta devlet bunu bir gelir kaynağı olarak değerlendirmeye başladı. Esnaf ve tüccarlar, belli ölçülerde piyasa koşullarına göre fiyatları belirleyip kendilerini dengeleyebilirken, sabit gelirli kesimler için vaziyet hiçte iç açıcı değildi. Nitekim bu durum, sosyolojik olarak alt gelir grubunda olan yeniçeri ve sipahilerin doğrudan, yüksek mevkili memurların ise sekban ve levent eşkıyaları aracılığıyla suç işlemelerini beraberinde getirdi (Pamuk, 2000, s.55-63).

17. yüzyıla birlikte, sultanın askerleri olmanın sağladığı güçle beraber yeniçeri varlığı ve etkinliği Anadolu'da giderek artmaya başladı. Yeniçeriler, kısa sürede toplumun bir parçası haline geldiler. Gittikleri yerlerde evlilikler, esnafılık ve ticaret yapabildiler. Bunların yanı sıra düzenli maaşları sayesinde bir takım ortaklıklar ve hatta tefecilik faaliyetleri de yürütmüşlerdi (Barkey, 1999, s.72). Ayrıca yeniçeriler, kolluk kuvveti olarak iltimas görme ve kadı tarafından yargılanmamak gibi ayrıcalıklara da sahiptiler. Bu sayede buldukları yerlerin en seçkinleri arasında yer edinmişlerdi. Anadolu'da yaşayan ve buldukları yerin bir parçası haline gelen yeniçerilerin sahip oldukları imkânlar, sıradan insanları bile cezbeder hale gelmişti (Akdağ, 1999, s.119).

Bu bağlamda incelenen dönemde, eşkıyalık yapan gruplar arasında yeniçerilerin olması tesadüf değildi. Çünkü onlar, diğer eşkıyalar gibi dağlara saklanmak zorunda kalmadan kendi kimliklerinin sağladığı avantajları kullanıyordu. Zamanla, bu imtiyazlara sahip olmak isteyen bazı insanlar yeniçeri kıyafeti giyerek sağda solda boy göstermeye başladı (Goodvin, 2008, 164). Hatta Hazret-i Peygamber soyundan gelen seyitlerden bazıları dahi Anadolu'nun farklı bölgelerinde yeniçerilik iddiasında bulunarak bazı ulema ile birlikte eşkıyalarla ortak hareket etmekten geri durmamışlardı (Kısa, 2020, s.77).

Yeniçeriler, yukarıda kısaca verilen gelişmeler üzerine zamanla asıl varlık sebepleri olan askerlik mesleğinden giderek soyutlanmaya başladılar. Sefer zamanı orduya katılmak yerine eşkıyalık olaylarında boy gösterir olmuşlardı. Örneğin Haziran 1696'da Canik Sancağından Ebubekir Çavuş Özi Kalesi'ni muhafaza etmek için tayin edildiğinde yanında 500 yeniçeri olduğu halde yola çıkmış ancak görev yerine vardığında sadece 60 nefer kalmış, diğerleri firar etmişlerdi. Bu durum üzerine firar eden yeniçerilerin katledilip mal ve eşyalarına da hazine adına el konulması emredilmiştir (MD, nr.108, s.168, h.1358).

Kimi zamanda yeniçeriler sefere gitmedikleri gibi sefere katılanlara da engel olabiliyorlardı. Bununla ilgili bir olay Kasım 1694 tarihli bir belgeye yansımıştı. Buna göre, 46. bölük neferlerinden Hüseyin adlı yeniçeri kendisini serdar ilan etmiş, ancak sefere katılmayıp aksine orduya katılacak olanlardan kanuna aykırı olarak altın alarak onların sefere katılmalarına engel olmuştu. Bu durum haber alınınca Hüseyin'in Larende Kalesi'nde kalebent olunması için hüküm verilmiştir (MD, nr.105, s.101, h.58).

Yeniçerilerin yaptığı eşkıyalıklar, bazen o kadar büyük boyutlara varıyordu ki insanlar, bırakın çarşı ve pazarda mal alıp satabilmeyi evlerinden çıkıp cami ve mescitlere dahi gidemiyordu. Böyle bir olay 1693 yılı Kasım'ın ilk günlerinde Burdur'da yaşanmıştı. Burdur ahalisinden olan İbrahim, Şaban, Ramazan, Mustafa, Kadri, Hüseyin ve diğer Mustafa adlı kişiler yeniçerilik iddiasında bulunmuşlar, ancak seferden firar ederek eşkıyalık yapmaya başlamışlardı. Bunlar alenen içki içerek geceleri ev basıp insanların can, mal ve namusuna yönelik suçlar işlemişlerdi. Bu da yetmezmiş gibi çarşı ve pazarda mal satılmasını engelleyerek, kendileri düşük fiyata mal alıp yüksek fiyata satmışlardı. Ayrıca bir kahvehaneyi işletip, insanlara zorla yüksek fiyata mum vermişler ve Mustafa adlı kişinin küçük oğlu Recep'i alenen öldürmüşlerdi. İnsanlar, korkularından cami ve mescitlere bile gidemez olmuşlardı. Olaylar artık dayanılamayacak boyuta varınca ahali mahzarla kadıya müracaat etmiş, Bursa kadısı Abdulkaki de vaziyeti bildirir bir mektubu merkeze gönderdi. Bunun üzerine davanın şer'le görülmesi ve bahsi geçen 7 eşkıyanın suçlarının sabit olması halinde Magosa Kalesi'nde kalebent olunmasına hükmedilmiştir (MD, nr.103, s.25, h.326). Yine Karahisar kazasındaki yeniçeri ve cebeciler, çarşı ve pazarlarda açıkça içki içip etrafa küfürler savurarak insanların üzerine bıçak ve hançer ile saldırarak onları yaralayıp çevreye korku salmışlardı. İnsanlar bu korkudan dolayı cami ve mescitlere bile gidememişlerdi. Bu durumu arzuhal ile merkeze bildiklerinde sefere katılmayan yeniçerilerin dirliklerinin kesilmesine ve kalebent edilmelerine dair hüküm verilmiştir (MD, nr.100, s.115, h.436).

Yeniçerilerin eşkıyalık eylemlerinin arttığı dönemlerde insanlar çareyi yaşadıkları yeri terk etmekte buluyorlardı. Mesela, Kastamonu'ya bağlı Ayandon'da yeniçerilik iddiasında bulunan 12 eşkıya, sefer emrine rağmen sefere katılmayıp dağları mesken tutmuşlardı. Yeniçeri eşkıyası gece gündüz ellerinde silahla dolaşarak, insanların evlerini basıp mallarını ve eşyalarını gasp ediyor, bakire kızları ve kadınları dağlara kaçırıyorlardı. İnsanların maruz kaldığı şiddet o denli artmıştı ki insanlar korkudan evlerinden çıkamadıkları için cami ve mescitler bile kapanmıştı. Her ne kadar olayları engellemek adına birkaç kez emr-i şerif gönderilmesine rağmen olayları kontrol altına almak mümkün olmamış, ahali başka yerlere göç zorunda kalmıştı. Ayandon kadısının durumu merkeze bildirmesi üzerine, bütün yetkililerin birlikte hareket ederek bahsi geçen 12 eşkıyanın yakalanması için emir verildi. Ayrıca, eşkıyaların Sinop Kalesi'nde kalebent edilmesi ve daha sonra yapılacak yargılama sonucuna göre hükmün uygulanması emredildi (MD, nr.104, s.84, h.799).

Yeniçerilerin yaptıkları eşkıyalıktan sadece halk değil resmî görevliler de zarar görmekteydi. Nitekim bununla ilgili olarak Eylül 1688'de Diyarbakır Valisi Ahmet Paşa tarafından Amed ve Malatya kadılıklarına hitaben ferman gönderilmişti. Yeniçeri ve zorba eşkıyalarından Helvacıoğlu Mehmet, Kara Mehmet oğlu Ali, Celali oğlu Osman, Tiryaki oğlu Ali, Ali oğlu Kör Osman, Bekir oğlu Hüseyin, Cebraill oğlu Osman, Sinan oğlu Yusuf, Karakaş oğlu Osman, Himmet ve serbölük eşkıyalarından Abdurrahman adlı eşkıyadan oluşan 11 kişilik eşkıya grubu, Malatya'da mütesellim İbrahim'in sarayını kuşatarak mal ve eşyaları talan etmişlerdi. Sonrasında, reyanın mahsullerini de gasp etmeleri nedeniyle durum merkeze bildirilmişti. Eşkıyalar hakkında zabıtları eliyle yapılacak yargılama sonucuna göre cezaların tatbik edilmesi emredilmişti (A.DVNSSKT.d., nr.11, vr.258a).

Yeniçeriler bazen başka askerî gruplarla beraber eşkıyalık yapıyorlardı. Mesela, Aydın Birgi'de daha önce katledilen Mustafa bölükbaşının adamlarından olan Mahmut, Çeribaşı Mustafa, Manisalı cebeci Ahmet, Deli Eminoğlu, Gölner'dan Pehlivanoğlu, Birgi'den İbrahim yeniçeri oğlu Hasan yaklaşık 400 eşkıya ile katledilmiş olan Mustafa'nın intikamını almak için Birgi dolayında toplanmışlardı. Eşkıyanın eylemleri nedeniyle mal-ı mirî toplanamamıştı. Çünkü Sultanhisar kazası tahsildarlarına saldırarak, 20 keseden fazla mal-ı mirîyi yağmalayıp tahsildarı öldürmüşlerdi. Yine Göynük kazası tahsildarına da saldırarak öldürmüş ve 40 bin akçeyi gasp etmişlerdi. Sultanhisar ve Göynük tahsildarlarının akıbetinden haberdar olan diğer vergi tahsildarları firar etmelerinden dolayı vergilerin toplanması mümkün olmamıştı (A.DVNSSKT.d., nr.11, vr.187a).

Yeniçeri eşkıyalıklarıyla ilgili örnek olaylardan sonra belgelerden elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan Tablo 4 aracılığıyla yeniçeri eşkıyalığının etkilerini somutlaştırmak yerinde olacaktır. Bu bakımdan ilk olarak, yeniçeri eşkıyalığıyla ilgili hükümlerin dağılımı için Tablo 4'e bakıldığında en çok Karahisar-ı Sahib'e (Afyon)

hüküm gönderilmiştir. Sonrasında sırasıyla Çanakkale'ye 10, Balıkesir ve Gaziantep'e 8'er, Kastamonu'ya 7, Aydın ve Denizli'ye 5'er, Erzurum'a 4 hüküm gönderildiği görülmektedir.

Tablo 4.

1683-1699 Yılları Arasında Belge Sayısına Göre Yeniçeri Eşkîyalığına Ait Sayısal Veriler

Suç Yeri		İşlenen Suçlar		Verilen Ceza	
Afyon	13	Seferden Firar	23	Kalebent	63
Çanakkale	10	Ev Basma	19	Divana İhzar	26
Balıkesir	8	Yaralama	16	Ölüm	12
Gaziantep	8	Cinsel Saldırı	12	Sürgün	11
Kastamonu	7	Öldürme	11	Hapis	9
Denizli	5	Mal Alma	10	Cezirebent	3
Aydın	5	Yol Kesme	6		
Erzurum	4	İçki İçme	5		
Diğer	65	Para Alma	2		
Toplam	125		104		124

İncelenen dönemde yeniçerilerin eşkıyalık eylemlerinde farklı türden suç fiillerini işledikleri görülmektedir. Tablo 4'e göre, yeniçerilerin eşkıyalık eylemlerinde diğer eşkıya gruplarından farklı olarak en çok seferden firar etmek suretiyle suç fiili işlemişlerdir. Tablo 4'e göre 23 belge seferden firar gerekçesiyle düzenlenmişti. Ayrıca yeniçeriler, eşkıyalık eylemlerinin 16'sında yaralama, 12'sinde cinsel saldırı ve 11'inde öldürme olmak üzere toplam 39 olayda cana karşı suç işlemişlerdir. Yine 12 belgenin konusunun mala karşı işlenen suçlarla ilgili olduğu görülür. Son olarak yeniçerilerin, eşkıyalık eylemlerinin, 19'u ev basma, 6'sı yol kesme ve 5'i de alenen içki içme gibi çeşitli suç fiilleri içermektedir.

Yeniçerilerin işledikleri eşkıyalık suçlarına karşılık olarak farklı cezalar verilmiştir. Bununla ilgili olarak Tablo 4'de yer alan verilerden anlaşıldığı üzere, yeniçerilere bu suçun karşılığı olarak 63 hükümden kalebentlik, 12 hükümden ölüm, 11 hükümden sürgün, 9 hükümden hapis ve 3 hükümden cezirebentlik cezası verildiği görülmektedir. Ayrıca 19 hükümden suçluların divana ihzar edilmesine hükmedilmiştir.

Sonuç olarak, 1683-1699 yılları arasında yeniçeriler aktif olarak eşkıyalık eylemlerinde yer almışlardır. Yeniçeriler, Osmanlı Devleti'nin buhranlı yıllarında, varlık sebepleri olan devleti dış tehditlere karşı korumak için seferde olmaları gereken yerde bir kısım yeniçeri seferden kaçarak eşkıyalık eylemlerinde boy göstermişlerdir. Bu, yeniçeri ocağının nizamının bozulduğunun alametlerinden biri olması bakımından önemlidir. Ancak bu dönemdeki yeniçerilerin gerçekleştirdikleri eşkıyalık eylemlerinin, levent ve aşiret eşkıyalıklarına kıyasla daha az yıkıcı olduğunu belirtmek gerekir.

2.5. Devlet Görevinde Bulunanların Karıştıkları Olaylar

Devlet görevlilerinin yapmış olduğu fiillerin eşkıyalık kapsamında ele alınıp alınmayacağı meselesi tartışmalı bir konudur. Sorun, görevlilerin yaptığı eylemlerin “zulüm” mü yoksa “eşkıyalık” mı olduğu hususundadır. Bu konuyu çalışmanın sınırları dâhilinde kısaca izah etmek gerekirse, Osmanlı devlet hukukunun temel kaynakları olan Kuran ve hadise göre zulüm kavramı; haksızlık, işkence ve eziyet etmekle alakalı fiilleri içine alan geniş kapsamlı bir kelimedir. Güçlünün güçsüze, erkeğin kadına, babanın evlada, satıcının alıcıya haksızlığı veya tam tersi durumlar bu kelimenin kapsamına girmektedir. Konumuz bağlamında bakıldığında ise zulüm genel olarak, “devlet hizmetlilerinin halka türlü yollarla haksız ve ağır işlemler yapması” anlamında kullanılmıştır (Mumcu, 2007, s.7-20) Bu tanımdan hareketle “zulüm” kavramının, “eşkıyalık” kavramına nispetle içinde daha geniş fiilleri barındırdığı görülmektedir. Buradan hareketle ikisi arasındaki ilişkiyi şu şekilde formüle etmek mümkündür. Her eşkıyalık bir zulümdür, ancak her zulüm eşkıyalık değildir. O halde devletin gücünü, bulunduğu konum nispetinde arkasına alan bir görevlinin, özellikle de üst mevkide kimselerin yaptığı eylemleri, terminolojik “zulüm” kavramı bağlamında değerlendirmek daha isabetli gibidir. Çünkü devlet imkânını ellerinde bulunduran kişiler, hedeflerine ulaşmak için giriştikleri eylemleri konumlarını kullanarak bir şekilde resmî kılıfa büründürerek yapmaktaydılar.

Devlet görevlilerinin fiilleri genellikle, daha fazla gelir elde etmek amacıyla ahaliden haksız vergi talep etme şeklinde ortaya çıkardı. Dolayısıyla görevlilerle ilgili yapılan şikâyetlerin çoğu haksız vergi talepleriyle ilgiliydi. Vergiyle ilgili meselelerin eşkıyalık eylemlerine konu olması, vergiyi talep eden görevlilerden ziyade bu verginin talep edildiği kişilerin tepkilerini eyleme dökme biçiminden kaynaklanmaktaydı. Bundan dolayı haksız vergi talepleri, eşkıyalık eylemlerinin nedenlerinden birini oluşturmaktaydı. Ancak resmî görevliler kimi zaman eşkıyalık kavramının tam karşılığı olan eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, 14 Temmuz 1690 tarihinde Eflani Kazasında silahtar ağası oğlu Ali iki hizmetkârı vasıtasıyla Mustafa'nın evini basmıştı. Bu kişiler evin eşyasını

yağmaladıkları gibi Mustafa'nın zevcesi Züleyha'yı, iki cariyesi ve bir kölesini zorla alıkoymuşlardı. Bu olay üzerine Mustafa mahkemeye müracaat etmiş, Taraklıborlu kadısı da durumu mektupla merkeze bildirmişti (A.DVNŞŞKT.d., nr.14, s.30, h.138). Yine İçel mütesellimi Sunullah ve Subaşı Mahmut yanlarına aldıkları silahlı 300 eşkıya ile Silifke kazasındaki evleri basmış, 28 bin akçe değerinde mal ve erzakı gasp etmişlerdi. Ayrıca girdikleri evlerin birinde iki kıza cinsel saldırıda bulunmuş, 80 kuruşlarını aldıkları birkaç kişiyi de Silifke Kalesi'ne hapsedmişlerdi. Şeyh Aydın ve Gündüzlü köyü ahalisi tarafından olayın arzuhalle bildirilmesi üzerine, meselenin halli için kapıcıbaşı Bayram görevlendirilmişti (A.DVNŞŞKT.d., nr.15. s.67, h.558). Yine Köprülü kazası sakinlerinden Ali, ehl-i örtfen kişilerle birlikte Mustafa'nın evini basıp validesini öldürmüş, mal ve eşyalarını yağmaladıktan sonra kaçmışlardı (A.DVNŞŞKT.d., nr.20, s.12, h.100).

Resmî görevliler genellikle yanlarına başka eşkıya gruplarından kişileri alarak eşkıyalık yapıyorlardı. Bununla ilgili olarak, 1692 yılında yaşanan bir olay kayıtlara geçmişti. Daha önce vefat eden Polat Paşa'nın adamlarından yaklaşık 40 kişi, yanlarına Veli Bey oğlu Cafer, Kara Cafer ve Kasım liderliğinde Bozulus Türkmenlerinden oluşan 40 kişilik başka bir eşkıya grubunu alarak Kütahya civarına gelmişlerdi. Eşkîyalar burada Bozulus Türkmen Aşiretine bağlı Kocabay kabilesine baskın yapmışlar, mevcut mal ve eşyaları gasp edip at, deve, koyunları sürüp götürmüşler, genç kızları da ifğal etmişlerdi. Kocabay kabilesinden bazı kişilerin olayı, bizzat ordu-yı hümayuna giderek şikâyet etmeleri üzerine, gerekli tahkikatın yapılarak suçlu olanların kayıt altına alınıp merkeze bildirilmesine ve suçları sabit olanların kalebent edilmelerine dair hüküm yazılmıştır (MD, nr.104, s.27, h.212).

Yine benzer bir olayda, Karayaka kazasından serbölük kethudayeri olan Ömer, bölükbaşı Osman ve Ali adlı kişiler, yanlarına başka eşkıyaları alarak ahalinin mal ve erzakını yağmalamış, arazilerine zarar vermişlerdi. Eşkîyaların verdiği zarar dayanılamayacak kadar artınca ahali içlerinden birisini payitahta göndermişti. Sonrasında olayların önü alınmadığı takdirde ahalinin başka yerlere göç etmek zorunda kalacağı bildirilmişti. Durumun vahametini kavrayan yetkililer, eşkıyaların yakalanıp cezalarının verilmesi için bizzat eşkıya müfettişi olan paşayı tayin etmişti (A.DVNŞŞKT.d., nr.11, vr.162a).

Resmî görevi olan kişiler veya adamları, başka eşkıya gruplarıyla birlikte meskün bir mahalli kontrol altına alarak, orada kendilerine ait birimler kuracak kadar ileriye gidebiliyorlardı. Bununla ilgili Kasım 1694'de kayıtlara geçen bir olay Karahisar-ı Sahip kazası'nda yaşanmıştır. Karahisar-ı Sahip kazası'nın mütesellimi sefer görevini ifa ederken daha önce bu görevde bulunan Türkmen Ahmet, Deli Hacı denilen Hacı Hüseyin ve Kadızade Ahmet adlı eşkıyalar tarafından öldürülmüş, malı da paylaşmıştı. Dahası eşkıya, kaza içerisindeki vakıf suyunun geçtiği sokak aralarını duvarlarla örüp kapılar yaparak kendileri için siperler oluşturmuştu. Eşkîya buralardan tüfekte ateş açarak kimseyi buldukları bölgeye yaklaştırmıyordu. Halk, eşkıyanın gündün güne artan eziyetlerinden bunalinca şikâyetlerini arzuhalle merkeze bildirmişlerdi. Ancak eşkıyalık eylemlerinin hâlâ devam etmesi üzerine bu defa Karahisar-ı Sahip kadısı Murtaza durumu mektupla Dergâh-ı muallaya bildirmişti. Bu sırada haklarında yapılan şikâyetleri haber alan eşkıyalar, yakayı ele vereceklerini anlamış olacaktı ki 30-40 atlı eşkıya ile birlikte kaza kaza gezip yaşananlardan haberdar olmayan kadılara para vererek veya zorla iyi hallerine dair hüccet almak suretiyle kendilerini aklamaya çalışmışlardı (A.DVNŞŞKT.d., nr.18, s.180, h.1630).

İncelenen dönemde eşkıya ile mücadele de uygulanan nefir-i amm uygulaması kimi zaman farklı amaçlar için kullanılıyordu. Mesela Aydın'da Nasuh Paşa'nın adamları Ektrat eşkıyasını yakalamak için tayin edildikleri gerekçesiyle bölgeye gelip yerleşmişlerdi. Burada çevreye rahatsızlık vermekle birlikte 2000 adet kuzulu koyunu, 42 deveyi, 30 baş kısrığı, 75 baş sığırı ve hanelerdeki bütün mal ve erzakı gasp etmişlerdi. Dahası 7 kişiyi alıkoymuş miri miranın yanında hapsedmişlerdi (A.DVNŞŞKT.d., nr.31, s.46, h.355).

Resmî görevliler, suçluları yakalamak için yaptıkları "devre çıkma" uygulamasını her zaman usulüne uygun şekilde yapmadıkları gibi bu uygulama bazen şekavet olaylarına da dönüştürülüyordu. Nitekim Çankırı sancağında "devre çıkma" uygulaması yasak olduğuna dair daha önce birçok defa emir gönderilmesine karşın, Çankırı sancağı mutasarrıfı Osman, emre itaat etmeyerek gittiği her kazadan akçe toplamaya devam etmişti. Ayrıca beylerbeyi de altı yüz kadar atıyla devre çıkıp kazada birkaç gün konaklamıştı. Bu süre zarfında konaklayan görevli ve adamlarının iase ve atlarının bakım masrafı reayaya büyük zarar vermişti (A.DVNŞŞKT.d., nr.20, s.11, h.92). Benzer bir olay, Karahisar-ı Sahip sancağında yaşanmış ve Şubat 1692'de kayıtlara geçmişti. Bu kayda göre, Karahisar-ı Sahip mütesellimi Halil, Sandıklı kazası ahalisinden Emir Halil, Abaza Mehmet ve İmam Mustafa adlı kişilerin tahrikiyle kazada eşkıya olduğu gerekçesiyle, "devir akçesi" adı altında halktan 500 kuruştan fazla para ve mal almıştı. Ayrıca Kargılı beldesinde işlenen bir cinayet bahane edilerek 10 kadar köyden haksız yere 100 kuruştan fazla para alınmıştı. Bu tür şekavetlerin sonu gelmemesi üzerine kaza ahalisi mahzarla mahkemeye müracaat etmiş, Sandıklı kadısı Mahmut da mektupla durumu merkeze bildirmişti. Merkez tarafından üç eşkıyanın cezirebent edilmesi için hüküm yazılmıştı (MD, nr.104, s.71, h.712). Bu dönemde Erzurum Mütesellimi Ahmet ve adamları da devre çıkma bahanesiyle 22 at, 15700 koyun, 65 baş öküz, 65 keçi ve 7 kilimi gasp etmişler, bu durum havass-ı hümayun ahalisinden bazı kişiler tarafından bizzat bildirilmişti (A.DVNŞŞKT.d., nr.21, s.46, h.415).

Resmî görevlilerin şikâyetlerinden konargöçerler de nasibini almıştı. Örneğin Amed kazasındaki Şikâki aşiretinden Mustafa mahkemeye giderek Genç Sancakbeyi Mustafa, kethüdarları Abdi ve İsmail ile beraberindekiler hakkında şikâyette bulunmuştu. Zira eşkıyalar, Mustafa'nın evini basıp mal ve eşyalarını talan ettikleri gibi üç adamı da öldürmüşlerdi. Olayın mahkemeye intikal etmesi üzerine kadı mektupla durumu merkeze bildirmiş, meselenin halli için Diyarbakır mütesellimi görevlendirilmişti (A.DVNSSŞKT.d., nr.15, s.9, h.62). Yine Aydın civarında kendi halinde olan konargöçerlerin 400 kuruş, 56 koyun, 8 at, 4 tüfek 8 kilim, 1 kılıç ve bazı eşyaları voyvoda ve birkaç adamın eşkıyalığı sonucu yağma edilmişti. Bunun üzerine kethüda Bayram durumu bildirmek üzere merkeze gitmişti. Merkezden eşkıyanın yakalanması ve gasp ettikleri mal ve eşyanın kendilerinden tahsil edilmesine dair hüküm verilmişti (A.DVNSSŞKT.d., nr.20, s.33, h.280).

Görevliler karıştıkları eşkıyalık olaylarının bazılarında mahkeme basacak kadar ileri gidilebiliyordu. Böyle bir olayı Rakka valisi, Birecik sancakbeyi ile Rumkale ve Ruha kadılarına gönderilen ve Temmuz 1697'de kayıtlara geçen bir hükümden öğreniyoruz. Bu hükme göre, Rumkale ahalisinden Molla Hüseyin, Hamdi oğlu Hüseyin, İbrahim ve Hasan adlı kişiler şehir kethudası Mehmet Ağa ile beraber mahkemede oturuyorlardı. Bu esnada Rumkale dizdaru Mehmet ile kale neferatından Daniş Ahmet, Topçu oğlu Ali, Veli Halil, Seyyid Mehmet, İbrahim ve Rum Kale'ye tabi Köseler köyü ahalisinden Çepni aşiretinden Devran oğlu Musa, Şah Hüseyin ve kardeşi Hasan, Ali ve Karacan adlı kişiler yanlarına aldıkları 200 kadar eşkıya ile ellerindeki silah ve kılıçlarla Kethuda Mehmet Ağa'yı yakalamak için mahkemeyi basmışlardı. Şehir kethudasını haksız yere alıkoyup yanında bulunan 400 kuruşu ve diğer mal ve eşyayı da gasp etmişlerdi. Rumkalesi kadılarından Hüseyin Suzi yaşanan bu olayı mektupla bildirmişti (A.DVNSSŞKT.d., nr.26, s.25, h.266).

Yine benzer bir olay 1695 Nisan'ında Kayseri'de yaşanmıştı. Kayseri'de bir mahkemede 70 süvari için toplanan para deruhte edilmişken, Kayseri Kethüdayeri Mehmet ile kardeşi Murtaza, Gedikli oğlu, Mustafa ve kardeşi Ahmet, kâfir imam lakabıyla meşhur olan Mustafa, Deli Hüseyin, Kalaycı Mustafa ve Muslı adlı kişiler bazı eşkıyalarla birlikte mahkemeyi basarak para ve eşyaları yağmaladı. Şehrin ileri gelenleri bir kişiyi yaşananları anlatması için merkeze göndermişlerdi. Meselenin halli için emr-i şerif gönderilmiş, ancak eşkıyalar emre uymayarak emr-i şerifi getiren görevliyi darp etmişlerdi. Yapılan şikâyet sonuçsuz kalınca tekrar bir arzuhal gönderilmesi gerekti (A.DVNSSŞKT.d., nr.20, s.86, h.735).

Ehl-i örfün eşkıyalıkları karşısında reaya, bütün riskleri göze alarak merkeze kadar gidip şikâyette bulunuyordu. 1696 yılının Ocak ayında Çine kazasına bağlı Ağıllar Köyü ahalisinden bir kadın, bizzat merkeze giderek Bolu sancağı mutasarrıfı Hacı oğlu Mehmet Paşa'nın yaptıklarını şikâyet etmişti. Kadın şikâyetinde, kocası Hacı Ömer'in, Mehmet Paşa'nın adamları tarafından haksız yere öldürülüp mal ve erzaklarının da zimmetlerine geçirildiğini beyan etmişti. Ayrıca kardeşi Mustafa ile Süleyman'ında yine paşanın bölükbaşlarından iki kişi tarafından öldürülerek mal ve eşyalarının da gasp edildiğinden bahsetmişti. Bu nedenle Mehmet Paşa'nın yakalanarak Divan-ı hümayuna ihzar edilmesi için hüküm verilmiştir (MD, nr.106, s.185, h.1409).

Resmî görevlilerin şikâyet olaylarına karışması sadece taşradaki görevlilere özgü değildi. Payitahttaki görevliler de bu suçu işleyebiliyordu. Hasköy'de Tersane Bahçesi'nin ustası olan Ahmet, 15 bostancı neferiyle birlikte Hasköy'deki Abdüsselam Bahçesi'nin kiracısı Mustafa'nın evini basarak, Mustafa'nın annesi Saliha'yı, karısı Emetullah hatunu, evin hizmetkârı Hamza'yı ve kölesi Dilaver'i kesici bir aletle yaralamıştı. Olayın mahkemeye intikal etmesi üzerine gerekli keşif ve tahkikat yapılarak hüccet düzenlenmişti. Ancak Ahmet ve adamlarının şikâyetleri bitmek bilmemişti. Gözlerine kestirdikleri evleri basıp mal ve eşyalarını yağmalamaya devam ettiler. Eşkıya, çarşı ve pazarda Yahudi ve Hristiyan vatandaşları darp edip dükkânlarına zarar verip, muhalefet edenlere de türlü suçlar isnat ediyorlardı. Hasköy kasabası ileri gelenleri ve ahalisi yapılan zulümleri içeren şikâyetlerini mahzarla bildirmeleri üzerine ve bostancıbaşı vasıtasıyla Ahmet'in görevden uzaklaştırılması ve yerine ehil birinin tayin edilmesi emredilmişti (A.DVNSSŞKT.d., nr.30, s.27, h.260).

Devlet görevlileri veya adamları daha çok zulüm kategorisinde değerlendirilecek eylemler içerisinde yer almışlarsa da incelenen dönemde doğrudan veya dolaylı olarak eşkıyalık olaylarına karışmışlardı. Fakat daha çok alt kademedeki görevliler bu tür eylemlerde yer almışlardı. Devlet görevlileri, genellikle eşkıyalık olaylarına doğrudan karışmak yerine adamlarını bu tür eylemlerde kullanmaktaydılar. Devletin yönetim organizasyonundaki kişilerin, sahip oldukları yetkilerini suiistimal ederek daha fazla mal elde etme hırsıyla şu veya bu şekilde eşkıyalık fiillerine bulaşmaları, devlet nizamını tehdit eden önemli bir etmen olarak değerlendirilmelidir.

2.6. Kadı ve Naiplerin Karıştıkları Olaylar

İncelenen dönemde eşkıyalık yapan gruplar arasında her ne kadar az sayıda olayda yer almışlarsa da aslında hiç olmaması gereken ehl-i şer'e mensup kişiler de vardı. Genel olarak, eşkıyalık olaylarına doğrudan katılmaktan ziyade ehl-i örf taifesi ve adamlarıyla birlikte halktan mal ve para toplamak, eşkıyalık yapanlara göz yummak ve onları aklamak gibi fiiller işlemek suretiyle eşkıyalık olaylarına ortak oluyorlardı. Bunun yanı sıra az sayıda olayda kelimenin tam anlamıyla eşkıyalık suçunun faileri olarak yer almışlardı.

Bu konuda ilk olarak, Çankırı kadısının faili olduğu ilginç bir şekavet olayı ile konuya girebiliriz. Olayın kahramanı olan Çankırı kadısı Ankaralı Muslı Efendi, insanları mütesellime gammazlayıp hapsediriyor, türlü bahanelerle mal ve erzaklarını alıyordu (Ankara ŞS 751, vr.114a). Ancak Muslı Efendi bunlarla yetinmeyerek Çankırı kazası ahalisinden Fatma Hatun'u kocası Recep'ten zorla boşatarak haremde alıkoymuştu. Bu arada Recep'i de üç gün boyunca kollarından asılı bir vaziyette tutmuştu. Recep serbest kalır kalmaz başından geçenleri arzuhalle merkeze bildirmişti. Kadı hakkında iki farklı arzuhalin merkeze ulaşması üzerine devlet derhal harekete geçti. Meselenin halledilmesi için Ankara kadısına hitaben emr-i şerif yazıldı (Ankara ŞS 751, vr.114b).

Yine Manisa'nın Adala kazası'nın kadısı olan Yahya olumsuz icraatlarıyla adından söz ettirmiş ve bunun sonucunda azlolunmuştu. Ancak Yahya bir yolunu bulup sahte hüccet düzenleyerek kadılık iddiasında bulunmuş ve icraatlarına devam etmişti. Bu sırada Bıyıklı Hüseyin Ağa, sefere giderken küçük kızı Ayşe'nin işlerini görmesi için Kadı Yahya'yı vasi tayin etti. Ancak Bıyıklı Hüseyin Ağa, Yahya'nın hakkında şirret olduğuna dair şayialar yayılınca onu vasilikten azletmiştir. Yahya vasilikle alakası olmamasına rağmen Bıyıklı Hüseyin Ağa'nın vefatı sonrasında terekeye müdahale etmiştir. Yahya, oğlu İsmail ve Sarıca bölükbaşı Mustafa, Kenan oğlu el-Hac Ahmet, Mehmet, Demirci oğlu Mehmet, Hacı Ali, Hacı Resul ve Hızır ile birlikte yanına aldığı 80 kadar eşkiya ile verasetin intikal ettiği Ayşe ve Mustafa'nın bulunduğu evi basmışlardı. Burada 13 kese akçe, 2 bin İstanbul kilesi arpa, 1200 kile buğday, 232 koyun, 3 baş katır, 40 baş deve ve evdeki sair eşya ve malları gasp ederek aralarında paylaşmışlardı. Bu arada Yahya ve adamları bastıkları evde bulunan cariyelerden birini oğlu İsmail'e zorla nikâhlanmış, ayrıca üç cariyeyi de alıkoymuştu. Tüm bu olanlardan sonra gerek Manisa kadısının mektubu, gerek Mustafa ve müderris Mehmet'in bizzat payitahta giderek Yahya'nın şekavetlerini anlatmaları üzerine zanlılar mahkemelerine rağmen davete icabet etmemişlerdi (A.DVNSŞKT.d., nr.14, s.158, h.646).

Kadı ve naiplerin şekaveti, halktan haksız yere mal ve para alma veya yargılama işlerini usulüne göre yapmamak suretiyle görevi suiistimal etme şeklinde cereyan ediyordu. Örneğin Kastamonu kazası kadılarından Mehmet kendi halinde olmayıp ehl-i örf taifesi ile birlikte hareket ederek başıboş kimselere reis olmuştu. Hatta kazaya tayin olunan başka kadıları kıskırtmasıyla onlar da haksız yere mal ve erzak toplamaya başlamıştı. Yine kadı Mehmet, arz-ı mahzar adı altında insanlardan iki yüzer, üç yüzer kuruş almıştı. Bununla da yetinmeyerek dava başına yirmişer, otuzar kuruş almadıkça davalara bakmıyor ve davalarda hükümlerini nüfuzlu kişilerin lehine olacak şekilde veriyordu. Kastamonu kazası sakinlerinden Mehmet, Ahmet, Mustafa, el-Hac Hüseyin ve sair kişiler bu durumu Dergâh-ı muallaya arzuhalle bildirmişlerdi. Bunun üzerine Dergâh-ı mualla çavuşlarından Hasan Çavuş'a verilen nişan-ı hümayunla Kadı Mehmet'in Samsun Kalesi'ne sürgün edilip orada kalebent olunmuştu. (Kastamonu ŞS 4412, vr.40a). Ancak Kadı Mehmet Samsun Kalesi'nden firar ederek Edirne'ye gelmiş ve burada da kadılar arasına nifak sokmak suretiyle fesadını devam ettirmişti. Durumdan rahatsız olan kadı taifesinin Dergâh-ı muallaya arzuhal sunmaları üzerine Kadı Mehmet hakkında bu sefer Bozcaada'da kalebent olunmasına hükmedilmişti (A.DVNSŞKT.d., nr.17, s.252, h.2343).

Buna benzer bir olay 1694 yılı Ağustos'unda Ankara'da yaşanmıştır. Ankara sancağının avarız vergisini toplamaya memur olan Hidayettullah, Ayaş kazasının avarız vergisini toplamak için Kara Mustafa'yı görevlendirmişti. Kara Mustafa, Ayaş kazasının avarız vergisini tahsil ettikten sonra Ankara'ya doğru hareket etmişti. Bu sırada daha önce öldürülen meşhur eşkiyalardan Fetvacı'nın adamlarından Akar oğlu Budak serdengeçti, Kethudayeri oğlu Ali ve Ahmet adlı eşkiyalar, Kara Mustafa'ya ve beraberindeki kardeşi ve üç adama saldırmışlar ve yanlarındaki akçeyi alıp kendilerini de hapsedmişlerdi. Kırşehir mütesellimi ve yanında bulunan yaklaşık 200 eşkiya bu esnada bölgeye gelmiş, Ankara kadısı Hacı Ahmet oğlu Azmi bunlar ile birlik olup Kara Mustafa'yı, kardeşini ve üç kişiyi katletmişlerdi (MD, nr.98, s.18, h.108).

Viyana Kuşatması sonrası yaşanan uzun savaş yıllarında devletin en can alıcı sorunlarından biri, dört cephede birden yürütülen savaş için gerekli askeri cepheye sevk etme meselesiydi. Böyle bir durumda devlet görevlileri, asker kaydetmek için Anadolu'nun farklı bölgelerine gittiklerinde bazen bir başka görevlinin mukavemetiyle karşılaşabiliyordu. Dahası bazı görevliler asker yazılmaması için eşkiyayla beraber hareket edebiliyordu. Örneğin Sakız muhafazası için gerekli askerin sağlanması için Dergâh-ı mualla kapıcıbaşlarından Ali, Seferihisar'a isabet eden 1110 askeri yazmak için geldiğinde, Seferihisar müftüsü ve 11 eşkiya, Ali'nin asker yazmasını engel olmuşlardı. Bunun üzerine müftünün görevinden azledilip sürgün edilmesi ferman olunmuştu (MD, nr.102, s.11, h.67).

Sonuç olarak araştırma konusu olan dönem içerisinde eşkiyalık olaylarına en az katılanlar ehl-i şer' mensupları olmuştur. Bu aslında olması gereken bir durumdur. Çünkü bu görevliler adaletin tecellisinden sorumlu kişilerdi. Onların bu tür olaylara tevessül etmeleri demek bir bakıma tuzun kokması demektir ki bu bir toplumun başına gelebileceklerin belki de en kötüsüydü. Dolayısıyla onların az sayıda şekavet olayına karışmaları, incelenen dönem için Osmanlı Devleti'ndeki diğer kurumlarda görev alan kişilere nazaran karakterlerini muhafaza etme konusunda daha başarılı olduklarını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda adliye teşkilatının, devletin diğer kurumlarına kıyasla sağlam ve güçlü yapısını hâlâ koruduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

3. SONUÇ

Bu araştırmada, Osmanlı Tarihi'nde bozgun yılları ya da felaket seneleri olarak ifade edilen II. Viyana Kuşatması (1683) ile başlayan ve ardından Kutsal İttifak'a karşı birden fazla cephede savaşarak ağır koşullar altında Karlofça Antlaşması'nı (26 Ocak 1699) imzaladığı dönem arasındaki eşkıyalık olayları incelenmiştir.

Zamansal, mekânsal ve toplumsal farklılıkların yanı sıra, kavramlar ve olaylar hakkında değerlendirme yapan öznenin insan olması, farklı yorumlar ve tanımlamalar yapılmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum, bir taraftan olay ve kavramların doğru anlaşılmasını ve farklı yönleriyle değerlendirilmesini sağlarken, diğer taraftan anlam karmaşalarına ve çelişkilerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Bu bağlamda tarihi ve sosyal olayların gelişiminde ekonomik etkenlerin etkisi genellikle determinist bir anlayışla izah edilmiştir. Dolayısıyla eşkıyalık gibi önemli bir sosyal olgu da bu bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmada ekonomik faktörlerin eşkıyalık eylemleri üzerindeki etkisini kabul etmekle birlikte, insanların bir sınıf mücadelesi şeklinde ya da gelir düzeyi düşük insanların bu suçu işlediğine yönelik tespitlerin incelenen dönem için geçerli olmadığı belirtilmelidir. Nitekim eşkıyalık suçu kapsamında işlenen suçlara dair veriler, eşkıyalık eylemlerinin yarıdan fazlasının ekonomik gerekçelerle izah edilemeyecek yaralama, öldürme, cinsel saldırı gibi suç filleri içerdiği göstermiştir. Ayrıca eşkıyalık eylemlerini gerçekleştiren kişilerin tipolojisi de bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, incelenen dönemde bu eylemi toplumun çok farklı kesiminden insanlar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, Yeğen Osman, Gedik Mehmet gibi nam salmış eşkıyalar ve büyük levent-sekban grupları ortalığı kasıp kavurmuşlar, Anadolu'nun huzur ve güvenliğini sarsmışlardır. Bu nedenle de haklarında, "ruy-i zeminden izale" edilmeleri için nefir-i amm ilan etmek suretiyle topyekûn bir mücadele yöntemi izlenmiştir. Konar-göçer gruplar da yaptıkları eşkıyalık eylemleriyle etrafi tarumar etmekle kalmamışlar, bir bakıma demografik yapının değişmesine de sebep olmuşlardır. Zira yaptıkları eşkıyalıklar nedeniyle ülke içinde farklı yerlere iskân edilmişler bu da eşkıyalık eylemlerinin yayılmasını beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde bir zamanlar düşmanın korkulu rüyası olan yeniçeriler, asayiş sorunlarının baş gösterdiği 16. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan garnizonlar ile iç güvenliği sağlamakla görevlendirmişlerdir. Ne var ki bunlar bir zaman sonra iç güvenliği tehdit eder hale gelmişlerdir. İncelenen dönem savaş yılları olmasına rağmen yeniçeriler, cephede savaşmak yerine eşkıyalığı yeğlemişler ve eşkıyalık yapan zümreler arasında yer almışlardır. Ancak bu dönemde asıl, "küçük insanın" yani reyanın yaptığı bireysel eşkıyalık olaylarında ciddi artışlar yaşanmıştır.

Sonuç olarak, 1683-1699 yılları arasında incelenen eşkıyalık olayları içerisinde sınıf mücadelesi, köylü ayaklanması, haksızlığa başkaldırı ya da daha yaygın tabirle "sosyal eşkıya" türünden bir eşkıya faaliyetine rastlanmamıştır. Bu dönemde toplumun hemen her kesiminden insan, eşkıyalık olaylarının içinde yer almıştır. Büyük gruplar halinde gerçekleştirilen eşkıyalık olaylarının yanı sıra bireysel eşkıyalık olaylarında da önemli ölçüde artış yaşanmıştır. Bu dönemde eşkıya ile mücadelede sık sık nefir-i amm yani genel seferberlik ilan edilmesi de bunun bir göstergesidir. Öte yandan eşkıyaya karşı nefir-i amm ile ordu oluşturulması, Batı'daki dört cepheye karşılık içeride de huzur ve güvenliği sağlamak için yeni bir cephe teşkil edildiği izlenimi vermektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)

Divân-ı Hümayûn Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d)

nr. 98, 99, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 110

989 Numaralı Divan-ı Hümayûn Defterleri Kataloğu'ndaki Atik Şikâyet Defterleri (A.DVNS.ŞKT.d)

nr. 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31

1.2. Şer'iyye Sicil Defterleri

Amasya Şer'iyye Sicilleri

nr. 2202/19, 2203/20, 2204/21, 2205/22

Ankara Şer'iyye Sicilleri

nr. 750, 751, 752, 753, 754, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764

Balıkesir Şer'iyye Sicilleri

nr.5624, 5625, 5627, 5628, 5629, 5630, 5631

Bolu Şer'iyye Sicilleri

nr. 6605/834, 6607/835, 6607/836, 6608/837, 6609/838, 6610/839, 6611/840, 6612/841, 6613/842

Çankırı Şer'iyye Sicilleri

nr. 4, 5

Gaziantep Şer'iyye Sicilleri

nr.1748/36, 1749/37, 1750/38, 1751/39, 1752/40, 1753/41, 1754/42, 1755/43, 1756/44, 1757/44, 1758/45, 1759/46

Kastamonu Şer'iyye Sicilleri

nr. 4407/1, 4409/3, 4410/4, 4411/5, 4412/6, 4413/7, 4414/8, 4415/9

Kayseri Şer'iyye Sicilleri

nr. 7845/93, 7846/94, 7847/95, 7848/96, 7849/97, 7850/98, 7851/99, 7852/100, 7853/101, 7854/102, 7855/103, 7856/104, 7857/105

Konya Şer'iyye Sicilleri

nr. 5903/29, 5904/30, 5905/31, 5906/32, 5907/33, 5908/34, 5909/35, 5910/36, 5911/37, 5912/38

Trabzon Şer'iyye Sicilleri

nr.1926/1854/40, 1927/1855/41, 1928/1856/42, 1929/1857/43, 1930/1858/44, 1931/1859/45, 1932/1860/46, 1933/1861/47, 1934/1862/48, 1935/1863/49

2. Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

Demir, M. (2010). *1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli Atik Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Demirsoy, M. H. (2001). *109 Numaralı Mühime Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.

Gökbunar, B. (1996). *105 Numaralı Mühime Defteri (Özet-transkripsiyon)*. [Yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Karacan, T. M. (2010). *101 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Kılıç, M. (1996). *107 Numaralı Mühime Defteri (Transkripsiyon, Tahlil ve Değerlendirme)*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Sakar, M. F. (2007). *1101\1102 (1690\1691) Tarihli 100 Numaralı Mühime Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-145)*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

3. Temel Kaynaklar

- Başkanlığı, D. İ. (2003). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. Ankara.
- Özcan, A., & Paşa, D. S. M. (1999). *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özcan, A. (Ed.). (2000). *Anonim Osmanlı Tarihi, 1099-1116 (1688-1704)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türkal, N. K. (2012). *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Şemsettin, S. (2010). *Kâmûs-ı Türkî*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

4. Araştırma Eserleri ve Makaleler

- Ak, A. (2016). Hirâbe Ayetlerine Dair Yaklaşımların Metodolojik Tahlili. *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1, 5-34.
- Akdağ, M. (1999). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*. Barış Yayınevi.
- Avcı, M. (2004). *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*. Gökkuşbu.
- Bardakoğlu, A. (1995). *Eşkîya*. Diyanet İslam Ansiklopedisi, XI, 463-466.
- Barkey, K. (1999). *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. (Z. Altok, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (2000). *Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, III*. Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. (15. Baskı)*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Esen, H. (2004). Muhammed Esed'in Hirabe (Eşkîyalık) Suçuyla İlgili Ayetler için Yaptığı Meal Tefsir Üzerine. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XX, 139-166.
- Goodvin, G. (2008). *Yeniçeriler. (3. Baskı)*. Doğan Kitap.
- Griswold, W. J. (2002). *Anadolu'da Büyük İsyan, 1591-1611*. (Ü. Tansel, Çev.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Gündüz, T. (2015). *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*. Yeditepe Yayınevi.
- Uysal, M. (2015). *İbrahim Halebi, İzahlı Mülteka El Ebhur Tercümesi*. Çelik Yayınevi.
- İlgüler, M. (1995). *Eşkîya*. Diyanet İslam Ansiklopedisi, XI, s.466-469.
- İnalçık, H. (2016). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı araştırmaları üzerine araştırmalar IV, Ayanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Srdjan, K. (2001). *Yeğen Osman Pasha*. Belgrad.
- Kısa, Y. (2020). *İkinci Viyana Kuşatması'ndan Pasoroğça Antlaşması'na Anadolu'nun sosyal ve ekonomik durumu: Ayıntab, Manisa, Kayseri ve Trabzon Örneği (1683-1718)* [Doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Lindner, R. P. (2000). *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar. İmge Kitabevi*.
- Beydilli, K. (2016). *Yeniçeri*. Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXXXIII, s.450-462.
- Mumcu, A. (2007). *Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı*. Phoenix Yayınları.
- Okan, B. B. (2010). *İslam Ceza Hukukunda Hirâbe (Eşkîyalık) Suçunun Mahiyeti ve Hukuki Sonuçları* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Öz, M. (2015). *Kanun-ı kadim peşinde Osmanlı'da çözülme ve gelenekçi yorumlar (6. baskı)*. Dergâh Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda paranın tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Polat, M. (2015). *İslam ceza hukukunda suç ve ceza arasındaki denge* [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Tilly, C. (2008). *Toplumsal Hareketler 1768-2004. (O. Düz, Çev.)*. Babil Yayınları.
- Turan, Ş. (1992). *Şehzade Bayezid*. Diyanet İslam Ansiklopedisi, s.230-231.

Ek-1. 1683-1699 Yılları Arasında Anadolu'daki Eşkıyalık Hareketlerinin Dağılımını Gösteren Harita.

